

Tretja številka//poljudni članek: **Ogroženost travniških ptic in njihovih bivališč**//ornitološki potopis: **Starodavna Kreta**//varstvo ptic in narave: **Navadni polh**//portret ptice: **Lesna sova**//mi za ptice in naravo: **Skovikov dom**/Varstvo gnezda belorepca//portret ornitologa: **Baron Žiga Zois**//določevalni kotiček: **Določanje ptičjih sledov v skalni steni**

Svet ptic: 03,'08

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije//letnik 14, številka 03, september 2008//ISSN: 1580-3600

PTICE NAŠIH KRAJEV

// ureja Al Vrezec

Kormoran (*Phalacrocorax carbo*)

Rezultati zimskega štetja vodnih ptic kažejo, da število prezimujočih ptic pri nas upada, saj je bilo leta 2007 na vodah v Sloveniji naštetih najmanj kormoranov po letu 2001, podobna zgodba pa zadeva tudi laboda grbca in velikega žagarja [Božič, L. (2007): *Acrocephalus* 28 (132): 23-31].

foto: Ivan Esenko

Siva čaplja (*Ardea cinerea*)

Nova gnezditvena kolonija ob reki Krki pri Dvoru, ki so jo v letu 2007 sestavljala 4 gnezda na smrekah [Potočar Korošec, T. (2007): *Acrocephalus* 28 (134): 127].

foto: Ivan Esenko

Kotorna (*Alectoris graeca*)

Zbrani so bili prvi podatki o njenem pojavljanju na Volovji rebri, kjer je bilo jeseni 2007 registriranih vsaj 7 osebkov, nekateri pa so se tudi oglašali [Mihelič, T. (2007): *Acrocephalus* 28 (134): 124-125].

foto: Tomaž Mihelič

Žerjav (*Grus grus*)

Januarja 2008 se je osamljen osebek zadrževal v Sečoveljskih solinah, kar je prvo zimsko pojavljanje žerjava pri nas [portal Krajinski park Sečoveljske soline: <http://www.kpss.si/novice/1253>].

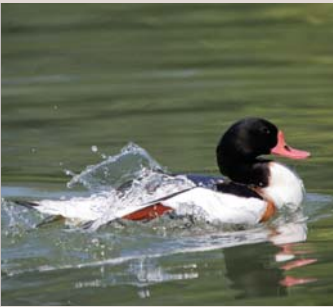
foto: Miha Podlogar

Plamenec (*Phoenicopterus roseus*)

Kot kaže, postaja vrsta reden in vse pogostejši preletni gost Sečoveljskih solin, saj je v januarju 2008 tod pristalo kar 15 ptic, konec februarja 2008 pa je bil vnovič opažen še en osebek [portal Krajinski park Sečoveljske soline: <http://www.kpss.si/novice/1258>].

foto: Jan van der Straaten / Saxifraga

Duplinska kozarka (*Tadorna tadorna*)

Število prezimujočih ptic v Sečoveljskih solinah se v zadnjih letih drastično povečuje, saj je januarja 2008 tod prezimovalo kar 40 osebkov [portal Krajinski park Sečoveljske soline: <http://www.kpss.si/novice/1254>].

foto: Miha Podlogar

Velika uharica (*Bubo bubo*)

Na Goričkem pri Fikšincih je bil novembra 2007 najden kadaver, kar je drugi podatek za to sovo na Goričkem [Bračko, F. (2007): *Acrocephalus* 28 (134): 129-130].

foto: Janez Papež

Mali skovik (*Glaucidium passerinum*)

Samec je septembra 2007 prepeval v mraziščni dolinici v Trnovskem gozdu, kar je eden redkih podatkov za to sovo na tem območju [Krečič, P. (2007): *Acrocephalus* 28 (133): 82].

foto: Tomaž Mihelič

Veliki žagar (*Mergus merganser*)

Nova gnezditvena lokaliteta – vrsta gnezdi tudi na reki Soči, kjer je bila junija 2007 opazovana samica z osmimi mladiči v bližini HE Dobljar [Marušič, S. (2007): *Acrocephalus* 28 (134): 128].

foto: Tone Trebar

Črni škarnik (*Milvus migrans*)

Ali črni škarnik gnezdi v Vipavski dolini, kjer je bil junija 2007 celo večkrat opazovan? [Figelj, J. (2007): *Acrocephalus* 28 (134): 129].

foto: Dejan Bordjan

Srednji detel (*Dendrocopos medius*)

Več samcev se je aprila 2005 svatovsko oglašalo v starih hrastovih gozdovih med Lipavčevim gričem in Jančami pri Dolu [Trontelj, P. (2008) v Omerzu, S. (ur.): Iz dežele Jurija Vege. – Občina Dol pri Ljubljani, Ljubljana].

foto: Janez Papež

Rumena pastirica (*Motacilla flava*)

Aprila 2007 se je na Cerknškem jezeru zadrževal osebek pri nas redke podvrste *M. f. thunbergi* [Bordjan, D. (2007): *Acrocephalus* 28 (134): 130-131].

foto: Leon Kebe

Rjavi škarnik (*Milvus milvus*)

Dva mladostna osebk sta avgusta 2006 preletela območje Pokojišča, kar je prvi podatek za sicer očitno selitveno pot ujed na severnem delu Menišije [Bordjan, D. (2007): *Acrocephalus* 28 (132): 40].

foto: Franc Vrtačnik

Belorepec (*Haliaeetus albicilla*)

Novo gnezdo v nižinskem Krakovskem gozdu, kjer je par v letu 2005 uspešno speljal mladiča [Figelj, A. (2007): *Acrocephalus* 28 (134): 128].

foto: Dietmar Nill

Repaljščica (*Saxicola rubetra*)

Glede na obročkane ptice na Ljubljanskem barju je bilo ugotovljeno, da so samci bolj zvesti svojemu gnezditvenemu teritoriju kot samice, čeprav je vračanje repaljščic ob selitvi na ista gnezditvena območja verjetno manj pogosto [Labus, N. (2007): Dipl. delo, Biotehniška fakulteta, Univ. v Ljubljani, Ljubljana].

foto: Janez Papež

Rumeni vrtnik (*Hippolais icterina*)

V vlažnem jelševu-topolovem gozdičku ob reki Muri pri Petanjcih je med junijem in julijem 2006 neutrudno prepeval samec, s tem pa nakazoval, da vrsta v murski loki vendarle gnezdi [Vrezec, A. (2007): *Acrocephalus* 28 (132): 42].

foto: Davorin Tome

Rdečenoga postovka (*Falco vespertinus*)

Večja jata 150 osebkov se je maja 2006 prehranjevala pri Viševkah blizu Cerknice [Kebe, L. (2007): *Acrocephalus* 28 (132): 40].

foto: Miha Podlogar

Divji petelin (*Tetrao urogallus*)

Na Menini se je izkazalo, da imajo novodobne spremembe na pašnikih s povečano gostoto živine, umetnim gnojenjem in podaljševanjem pašne sezone negativen vpliv na populacijo divjega petelina [Purnat *et al.* (2007): *Acrocephalus* 28 (134): 105-117].

foto: Aleksander Čufar

Belovrati muhar (*Ficedula albicollis*)

Nova gnezditvena lokaliteta odkrita na pobočju Lipavčevega griča v občini Dol pri Ljubljani [Trontelj, P. (2008) v Omerzu, S. (ur.): Iz dežele Jurija Vege. – Občina Dol pri Ljubljani, Ljubljana].

foto: Andrej Kapla

Krekovt (*Nucifraga caryocatactes*)

Redko opazovanje dveh osebkov v nižavju ob reki Dravi v Hajdošah pri Ptujju, septembra 2005 [Bračko, F. (2007): *Acrocephalus* 28 (134): 131-132].

foto: Kees van Berkel / Saxifraga

1: Prepelice (*Coturnix coturnix*) poleg intenzivnega kmetijstva pesti tudi lov – zlasti na selitvi. foto: Davorin Tome

Naravna travnišča so v Evropi neprekinjeno prisotna že milijone let. Predstavljajo jih stepe in drugi predeli, kjer zaradi podnebnih in drugih dejavnikov ne uspeva gozd – morske obale, poplavna območja ali gorski svet. Pomembna dejavnika nastanka in ohranjanja različnih travnišč sta bila v daljnji preteklosti tudi požari in veliki rastlinojedi. V nižinah severozahodne Evrope je v zadnjem medledenodobnem obdobju živelo kar 17 vrst velikih rastlinojedov, med njimi tudi los (*Alces alces*), tur (*Bos primigenius*), zober (*Bison bonasus*), mamut (*Mammuthus primigenius*), danes izumrli slon (*Palaeoloxodon antiquus*), nosoroga (*Dicerorhinus kirchbergensis*, *D. hemitoechus*) in veliki povodni konj (*Hippopotamus amphibius*).

Ogroženost travniških ptic in njihovih bivališč

// Damijan Denac in Luka Božič

Pred približno 10.000 leti se je na Bližnjem Vzhodu razvilo kmetijstvo – ljudje so kultivirali divje rastline in udomačili divje živali. V srednjeevropski prostor je kmetijstvo prodrla pred približno 7.000 leti in od takrat naprej vplivalo na večino ekosistemov, tako v nižinah kot v višjih legah, in jih dodobra preoblikovalo. Ljudje so začeli izkoriščati obstoječa travnišča in s košnjo, pašo, požiganjem, izkrčevanjem in izsuševanjem ustvarili nova – sekundarna travnišča in druge habitate značilne za kmetijsko krajino. Kljub temu, da je človek s temi posegi zmanjšal obseg izvornih življenjskih prostorov, posebej gozdov in v njih živečih vrst – pomislimo na iztrebljene velike rastlinojede – danes velja, da se je z aktivno prisotnostjo človeka v Evropi zaradi množice nastalih sekundarnih travnišč in drugih tipov antropogene krajine biotska raznovrstnost povečala. To je bilo možno, ker so se spremembe v tej oddaljeni preteklosti odvijale počasi in nekatere vrste so se na nove razmere prilagodile ter razširile svoja območja razširjenosti. Velika droplja (*Otis tarda*) se je denimo s step, ki so jih vzdrževale danes močno ogrožene antilope sajge (*Saiga tatarica*), razširila proti zahodu na sekundarne stepe, kjer so se pasle domače živali, in na ekstenzivna polja. Tudi bela štorclja (*Ciconia ciconia*) je izvorno stepska žival in šele v 15. stoletju je začela gnezditi v srednji in severni Evropi.

Obdobje »velikega napredka« ali začetek konca?

Trend širjenja območij razširjenosti in povečevanja populacij travniških ptic se je v drugi polovici prejšnjega stoletja dokazano spremenil, za nekatere vrste, denimo kosca (*Crex crex*), pa obstajajo indici, da se je to v manjšem obsegu začelo že prej. Značilnosti druge polovice 20. stoletja so bile naglo povečanje prebivalstva, razvoj industrije in uvajanje novih kmetijskih postopkov z namenom večje proizvodnje, kot so uporaba kmetijske mehanizacije, pesticidov in mineralnih gnojil. Leta 1957 so države članice EU s podpisom Rimske pogodbe postavile temelje za izvajanje skupne kmetijske politike (CAP – *Common Agricultural Policy*), ki je bila formalna podlaga intenzivnega kmetijstva v EU in je, sicer modificirana, v veljavi še danes. Oglejmo si zgolj nekaj podatkov: skupna letna poraba pesticidov v Franciji se je v desetih letih (1971 – 1981) s 25.000 ton povečala na 100.000 ton, količina dušikovih umetnih gnojil, porabljenih v desetih evropskih državah, ki so bile članice EU leta 1981, je bila leta 1961 130 kg/ha, leta 1971 300 kg/ha, leta 1981 pa 400 kg/ha. V osemdesetih letih so v Angliji letno odstranili 28.000 kilometrov živih meja, v sedemdesetih letih so na desettisoče hektarjev travnišč in mokrišč v Franciji, Belgiji in na Nizozemskem spremenili v intenzivna polja.

Večina ekološko specializiranih vrst nekdanje (tradicionalne) kulturne krajine, in torej tudi travnišč, se hitrim in obsežnim spremembam v okolju, ki so nastale z intenzifikacijo kmetijstva, ni bila zmožna prilagoditi, zato so njihove populacije začele upadati in izumirati. Populacije 39 vrst ptic, 58 % vseh evropskih vrst ptic kmetijskih

ekosistemov, so se zmanjšale in postale tako ali drugače ogrožene zaradi intenzivnega kmetijstva. Med temi so mnoge (donedavno) pogoste in splošno razširjene vrste. Tako izrazit upad populacij ptic ni bil ugotovljen za noben drug evropski ekosistem. Zadnje poročilo Monitoring pogostih vrst (CBC - Common Birds Census) organizacij EBCC (European Bird Census Council) in BirdLife International razkriva, da so v obdobju 1980 – 2005 v 20 evropskih državah izmed vrst značilnih za kmetijsko krajino najbolj upadle populacije čopastega škrljanca (*Galerida cristata*), jerebice (*Perdix perdix*), pribe (*Vanellus vanellus*), divje grlice (*Streptopelia turtur*) in grilčka (*Serinus serinus*). Vse, razen jerebice, so pri nas vsaj regionalno še precej številne vrste. Globalno ogrožene vrste ptic v Evropi, katerih obstoj je odvisen od travnišč, pa so mala (*Anser erythropus*) in rdečevrata gos (*Branta ruficollis*) – travnišča so poglavitni habitat na selitvi in prezimovališčih, veliki klinkač (*Aquila clanga*), kraljevi orel (*Aquila heliaca*), južna postovka (*Falco naumanni*), sokol plenilec (*Falco cherrug*), velika droplja in povodna trstnica (*Acrocephalus paludicola*).

Spreminjanje travnišč v njive, povečan vnos hranil, povečanje pašnih obremenitev, zgodnejša in večkratna košnja so ključni dejavniki, ki so neposredno ali posredno (prek strukture travnišč in hrane) negativno vplivali na populacije travniških ptic. Večkratna košnja ni problematična le zaradi zgodnje prve košnje, temveč tudi zaradi sprememb v strukturi vegetacije travnikov, ki jo povzroča. Vegetacija se zgosti in spremeni se njena vrstna sestava – število vrst se zmanjša in prevladovati začne t.i. visokoproduktivne trave. Zato se zmanjša število razpoložljivih mest za gnezdenje in število nevretenčarjev (hrana ptic), ki so zaradi gostejše vegetacije za ptice tudi težje dostopni. To pa vpliva na rodnost ptic, njihovo preživetje in celotno populacijsko dinamiko.

Travnišča in travniške ptice Slovenije

Različna travnišča danes obsegajo 14 % površine Slovenije. Po palearktični klasifikaciji je v Sloveniji pet glavnih habitatnih tipov travnišč: naravna suha travnišča in sekundarna suha travnišča, suha travnišča na silikatih, alpinska in subalpinska travnišča, mokrotna in vlažna antropogena travnišča in visoko steblikovje ter mezotrofna do evtrofna gojena travnišča. Travnišča lahko obravnavamo na različne načine, zato njihovo klasifikacijo prilagodimo namenu. Pri raziskavah ptic večinoma razdelimo travnišča glede na način rabe, podrobneje pa jih opišemo s fiziognomskimi značilnostmi, saj je za ptice funkcija rastlin pomembnejša od vrste. Repaljščici (*Saxicola rubetra*) je namreč vseeno ali lovi plen z brestovolistnega oslada (*Filipendula ulmaria*), zdravilne špajke (*Valeriana officinalis*) ali močvirskega osata (*Cirsium palustre*).

Travniške ptice niso taksonomska skupina (skupina medsebojno sorodnih organizmov). So skupina ptic, ki so v celotnem življenju ali le v njegovem delu specializirane

2

3

6

4

5

7

8

2: Z barvnimi obročki označena samica repaljščice (*Saxicola rubetra*) v raziskavi, ki jo opravljajo na Nacionalnem inštitutu za biologijo. foto: Davorin Tome

3: Ta gojeni travnik so zgodaj pokosili. Uničili so vsa gnezda ptic, ki so se tukaj znašle v ekološki pasti. foto: Damijan Denac

4: Na strmih pobočjih Breginjskega Stola je bila odkrita pomembna lokalna populacija kosca (*Crex crex*) v Sloveniji. Območje je Natura 2000. foto: Davorin Tome

5: Ogromni travniško-pašniški kompleksi niso le pomembna gnezdišča ptic – na selitvi se na njih ustavlja na desetisoče pobreznikov. Tudi zanje so travišča življenjskega pomena. foto: Davorin Tome

na življenje na traviščih, zato je skupina precej raznolika. Največji travniški specialisti so tiste vrste, ki na traviščih preživijo praktično celotno življenje. Med te lahko, od pri nas gnezdečih vrst, uvrstimo kosca, kotorno (*Alectoris graeca*), smrdoljščico, velikega škurha (*Numenius arquata*), kozico (*Gallinago gallinago*) in travniško cipo (*Anthus pratensis*). Slednja sicer v Sloveniji v zadnjem času ne gnezdi več. Manj specializirane so denimo rumena pastirica (*Motacilla flava*), prepelica (*Coturnix coturnix*), poljski (*Alauda arvensis*) in hribski škrjanec (*Lullula arborea*) ter priba, ki gnezdi tudi na njivah. Priba, nekoč značilna vrsta vlažnih travnikov, danes pri nas gnezdi skoraj izključno na njivah in drugih podobnih življenjskih okoljih z nizko vegetacijo. Po drugi strani lahko tudi čuka (*Athene noctua*), smrdokavro (*Upupa epops*), zeleno žolno (*Picus viridis*), zlatovranko (*Coracias garrulus*) in kavko (*Corvus monedula*) štejemo med travniške ptice. Travišča so njihov najpomembnejši prehranjevalni habitat, medtem ko gnezdiijo druge.

V Sloveniji sta intenziviranje in širjenje kmetijstva poglavitna vzroka ogrožanja ptic. Dve vrsti sta zaradi vpliva intenzifikacije kmetijstva pri nas v zadnjem času izginili. Obe sta bili še v prvi polovici prejšnjega stoletja med najpogostejšimi gnezdilkami kulturne krajine pri nas, njuno izginotje pa je povezano s posegi na traviščih. Južna postovka je v Sloveniji kot gnezdilka izginila leta 1994, zadnje uspešno gnezdenje zlatovranke pa je bilo leta 2005.

Pot iz krize?

Skupna kmetijska politika, ki je bila prvotno usmerjena le v intenzifikacijo kmetijstva, je v zadnjem času doživela nemalo sprememb. Nastale so tako zaradi naglega upa-

danja biotske raznovrstnosti, presežkov intenzivno pridelane hrane, kot tudi zaradi vse večjega povpraševanja po proizvodih, ki niso pridelani na intenzivni način in varujejo zdravje potrošnikov. Vpliv intenzivnega kmetijstva je na lastni koži občutil tudi človek – kot povečano število rakavih obolenj zaradi uporabe pesticidov in kot pojav novih bolezni, kot je BSE. Na nivoju EU je bila sprejeta strategija razvoja podeželja, ki med drugim vsebuje sklop kmetijsko okoljskih ukrepov. Plačila v okviru ukrepov 2. osi Programa razvoja podeželja (PRP) 2007 – 2013 so namenjena kmetom, da zemljo obdelujejo ekstenzivno in tako ohranjajo biodiverzitetu in ogrožene vrste ter da vzdržujejo kmetijsko dejavnost tudi na območjih, ki so za kmetovanje manj ugodna.

V novem PRP so predvidena kmetijsko okoljska plačila za tri skupine podukrepov: (1) za zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje (npr. ekološko kmetovanje), (2) za ohranjanje biotske raznovrstnosti in tradicionalne kulturne krajine (npr. travniški sadovnjaki) in (3) za varovanje zavarovanih območij. V zadnji skupini sta denimo podukrepa ohranjanje stelnikov in ohranjanje habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov na območjih Natura 2000. Zahteva v slednjem je najmanj enkratna košnja in spravilo letno, pri čemer je prva košnja možna po 1. avgustu, izvajati pa se mora s strižno kosilnico pri zmanjšani hitrosti na višini vsaj 10 centimetrov nad tlemi. Dokazano je, da košnja s strižno kosilnico povzroči med travniškimi organizmi najmanj škode, za razliko od rotacijske, ki je povzroči največ.

Ukrepi so nujni, saj varstvo ogroženih vrst travišč ni možno z osnovanjem rezervatov, kjer bi območja preprosto prepustili naravnim procesom. Potrebno je uprav-

ljanje, plačilo pa logično, saj ekstenzivno (tradicionalno), pticam prijazno upravljanje, večini kmetov ne omogoča preživetja. V osnovi torej imamo soliden sistem za ohranjanje travišč, obeti za njegovo učinkovitost pa so, glede na mizerna sredstva, namenjena posameznim (pod)ukrepom in administrativnim oviram pri njihovem izvajanju, več kot slabi. Izkušnje iz tujine (Nizozemska, Švica, Avstrija) so tudi pokazale, da s kmetijsko-okoljskimi ukrepi zeleni naravovarstveni cilji niso bili doseženi. Velik problem so na primer ekološke pasti – na videz primerna območja, ki jih ptice izbirajo, rodnost na teh območjih pa je enaka nič. Za populacijsko dinamiko imajo lahko usodne posledice. V kmetijskih ekosistemih so ekološke pasti dokaj pogoste, zgolj s štetjem populacij ptic pa jih ne prepoznamo. Za njihovo odkritje je treba raziskati rodnost in preživetje gnezd oziroma zarodov v populaciji.

Poznavanje ekologije vrst je torej osnova vseh varstvenih ukrepov, šele potem lahko pričakujemo, da bodo le-ti učinkoviti. V Sloveniji smo v zadnjem času začeli z izvajanjem poglobljenih raziskav populacijskih procesov travniških ptic. Izdelali smo modele vpliva košnje in paše, s katerimi bo možno kmetijsko-okoljske ukrepe izboljšati. V prihodnje bo treba usmeriti bistveno več sredstev in promocije v izvajanje kmetijsko-okoljskih ukrepov in tako doseči, da bodo postali med kmeti širše sprejeti, analizirati njihovo učinkovitost in jih po potrebi izpopolnjevati. K varstvu ptic kmetijskih ekosistemov pa lahko vsak dan prispevamo tudi z lastnim vedenjem. Če bomo kot kupci izbirali izdelke t.i. ekološke pridelave, bomo s tem pozitivno vzpodbujali pridelovalce, ki s kmetijsko prakso posredno ohranjajo tudi ptice. ●

9

6: Na pašnikih na Ljubljanskem barju so pašne obremenitve prevelike, da bi na njih gnezdile travniške ptice. Če že gnezdiijo, jim živina pogosto pomendra gnezda. foto: Damijan Denac

7: Barvit travnik na levi je manj primeren za travniške ptice kot negojen travnik na desni in ima bolj heterogeno vegetacijo in več struktur, ki jih potrebujejo travniške ptice. Gostota repaljščic na desnem je štirikrat večja kot na levem. foto: Davorin Tome

8: Populacija bičje trstnice (*Acrocephalus schoenobaenus*) se je v zadnjem času v Sloveniji zmanjšala. Razlog je izginjanje močvirnih travnikov. foto: Davorin Tome

9: Ekstenzivni travnik s pokošenim gnezdom repaljščice – glej spodaj. Če pokosijo travnik pred 15.6., je verjetnost preživetja zarodov manjša od 10 %. Mesec dni kasneje je ta verjetnost 60 %. foto: Davorin Tome

Starodavna Kreta in kaj je danes še najti na njej

// Al Vrezec in Petra Vrh Vrezec

Površina: 8.331 km²
Št. prebivalcev: 550.000
Najvišji vrh: 2.456 m (Psiloritis)
Št. vrst ptic: 94 gnezdk
Št. območij za ptice: 22

Zanimive vrste ptic: rumenokljuni viharik (*Calonectris diomedea*), sredozemski viharik (*Puffinus yelkouan*), brkati ser (*Gypaetus barbatus*), beloglavi jastreb (*Gyps fulvus*), kragulji orel (*Aquila fasciata*), južna postovka (*Falco naumanni*), sredozemski sokol (*F. eleonora*), južni sokol (*F. biarmicus*), turška kotorna (*Alectoris chukar*), prlivka (*Burhinus oedicephalus*), ostrogasta priba (*Vanellus spinosus*), sredozemski galeb (*Larus audouinii*), zalivski galeb (*L. genei*), črnogla čigra (*Gelochelidon nilotica*), kratkoprsti škrlanček (*Calandrella brachydactyla*), rdeča lastovka (*Hirundodaurica*), planinska pevec (*Prunella collaris*), blede kupčar (*Oenanthe isabellina*), sredozemski kupčar (*O. hispanica*), svetlooka penica (*Sylvia hortensis*), črnogla penica (*S. rueppellii*), svilnica (*Cettia cetti*), blede vrtnik (*Hippolais pallida*), balkanski muhar (*Ficedula semitorquata*), rjavoglavi srakoper (*Lanius senator*), planinska vrana (*Pyrrhocorax pyrrhocorax*), planinska kavka (*Pyrrhocorax graculus*), italijanski vrabec (*Passer X italiae*), travniški vrabec (*Passer hispaniolensis*)

Zanimive živali: kretska belozoba rova (*Crocodylus zimmermanni*), kunec (*Oryctolagus cuniculus huxleyi*), kretska bodičasta miš (*Acomys minos*), sredozemska medvedica (*Monachus monachus*), kretska bezoarka ali krikri (*Capra aegagrus cretica*), kretska divja mačka (*Felis sylvestris agrius*), rečna sklednica (*Clemmys caspica*), valjasti peskoril (*Chalcides ocellatus*), vzhodni petelinček (*Zerynthia cerisy*), kretski argus (*Kretania psyllorita*), kretski okar (*Hipparchia cretica*), belopasasti okar (*Pseudochazara anthela*), kretski rjavček (*Coenonympha thyrus*), kretski škrlad (*Cicada cretensis*), kretski pritlikavi škrlad (*Tettigetta carayoni*), škrlad vrste *Pagiphora aschei*, egejski krešič (*Carabus trojanus*), levantska rečna rakovica (*Potamon potamios*)

Zanimive rastline: 2.000 rastlinskih vrst, med njimi 160 endemičnih; cipresa (*Cupressus sempervirens*), kalabrijski bor (*Pinus brutia*), platana (*Platanus orientalis*), *Paeonia clusii*, *Origanum dictamnus*, *Ebenus cretica*, *Symphiantha cretica*

Otok vzhodnega Sredozemlja, ki na leto poskrbi za približno toliko turistov, kot je prebivalcev Slovenije, je zanimiv zaradi več razlogov. Dežela je bogata z antičnimi ostalinami. Tu že iz časa dinosavrov gnezdi morske želve. Južna lega otoka omogoča najsevernejše plantaže banan. Otočane odlikuje njihova ležernost. Po kosilu si privoščijo dve- ali triurno siesto v času najhujše vročine. Nič nenavadnega zatorej, da popotnik, ki ga v času sieste lakota prižene v taverno, naleti na gostilničarko, spečo za mizo. Tudi če je taverna odprta, si v tem času ni obetati česa za pod zob. Pernati prebivalci Krete pa se ravno v tem času veselijo močnih termičnih vzgornikov. Nad krajino zajadra vse polno beloglavih jastrebov (*Gyps fulvus*) in seveda jastrebji kralj, brkati ser (*Gypaetus barbatus*), ki oprezajo za nesrečnimi kozami. Kreta, kot kozja pradomovina, je še danes kozja dežela. Pravih divjih koz, kretskih bezoark ali krikrijev (*Capra aegagrus cretica*), je le še za vzorec, domače kozletine pa v nepreglednem številu povsod, kamor popotnika v teh krajih zanese noga.

Ko se spustimo na kretska tla, nas najprej preveje starodavni duh otoka. Gotovo je v deželi, kjer je Rea na skrivaj povila kralja starogrških bogov Zeusa, kjer je mogočni kralj Minos redil ljudožerskega Minotavra, pol bika pol človeka, kjer je Dedal skupaj z Ikarjem načrtoval pobeg z voščenimi peruti in kjer se je s svojim ljudstvom ustavil trojanski Enej, da bi našel novo domovino, nekaj posebnega. To je pravzaprav zaznati na vsakem koraku. Od množice minojskih, starogrških in rimskih ostalin pa do bizarnih turističnih spominikov v obliki miniaturnih amfor, poslikanih z bolj ali manj izmišljenimi motivi iz nekdanje veličastne knosške palače. Seveda, ko razmišljamo o naravi danes grškega otoka Krete, ni zanemarljivo dejstvo, da je že pred 4.000 leti otok naseljevala razvita civilizacija, pravzaprav prva v evropskem delu Sredozemlja. Vse odtlej so Kreto naseljevala različna ljudstva in civilizacije, ki so otoku in njegovi naravi pustila tak ali drugačen pečat. Danes ima otok obraz tipičnega sredozemskega otoka s trnasto makijo ali golim skalovjem. Nekoč pa naj bi bili otok prekrivali skrivnostni temačni gozdovi cipres. Orjaška debela cipres naj bi bili kot podporne stebre uporabljali že Minojci pri graditvi palač, kakršna je tista v Knososu, pa tudi sicer so bile te palače predvsem lesene zgradbe. Domnevajo, da naj bi bile v tem času na Kreti živele celo takšne tipične gozdne ptice, kakršen je denimo divji petelin (*Tetrao urogallus*), o katerem danes na otoku seveda ni ne duha ne sluha. Gozd cipres in drugi gozdni sestoji so ohranjeni le v izredno bornih ostankih zlasti na zahodnem delu otoka. Seveda daleč od orjaških podob dreves iz minojskega časa in kajpak daleč od velikosti gozdnih površin, v katerih bi lahko živeli kakšni gozdni specialisti. Slednjih na otoku ni več, kljub temu pa je duh prvobitne kretske narave še zaznati v kretskem višavju, kamor zanese slehernega v naravo in ptice zaverovanega popotnika. Za-

čnimo zato naš ornitološki pohod po starodavni Kreti ravno v njenem visokogorju.

Kretska visokogorje

Višavje kretskega otoka dosega spoštljive višine prek 2.000 metrov in je razdeljeno na tri večje gorske komplekse, pogorje Lefka Ori na zahodu, pogorje Idi z najvišjim vrhom Psiloritis v osrednjem delu in pogorjem Dikti na vzhodnem delu otoka. Gorski vršaci Krete so goli, čeprav se na primer v dorskem imenu Idi skriva pravzaprav gorski gozd. Še celo stari Herodot je zapisal, da je Kreta gozdni otok z globoko senco. Človeška roka je naredila svoje in tako se je gozd z vsakim novim gospodarjem Krete, od Minojcev, Rimljanov, Bizantincev, Arabcev, Benečanov pa do Turkov in Grkov, zmanjševal. Še najbolj pristen vtis o nekdanji Kreti bomo dobili v najdaljši evropski soteski Samaria v pogorju Lefka Ori. Osemnajst kilometrov dolga soteska je bila 1962. leta razglašena za narodni park, da bi zavarovali živalsko in rastlinsko bogastvo v njej. Obvarovati so želeli predvsem znamenito kretske bezoarko, ki se nerada pokaže radovednim turistom. Še v 16. stoletju so tod živele nepregledne črede teh divjih koz, danes pa je populacija skrčena na vsega okoli 600 osebkov. Sotesko si je mogoče ogledati v celoti, saj skoznjo vodi dobra pešpot. Agencije ponujajo obisk Samarie, kjer te z avtobusi zapeljejo na 1.227 metrov visoki začetek soteske, kamor vodi dobro utrjena gorska cesta, na koncu soteske, ob morski obali, pa te z ladjo prepeljejo do avtobusov, saj ceste ob morskem ustju soteske ni. Tako kot v vseh gorskih predelih Krete, še posebej pa soteskah, je v Samariji mogoče opazovati množico beloglavih jastrebov in seveda precej redkejšega brkatega sera, za katerega je treba imeti še zvrhano mero sreče. Pobočja soteske so poraščena pretežno z borovim gozdom in v senci teh naletimo tudi na nekatere bolj gozdne ptice,

Zemljevid: Uporabljen z dovoljenjem »The General Libraries, The University of Texas at Austin«.

1: Domača koza
 foto: Petra Vrh Vrezec

2: Palača kralja Minosa v Knososu
 foto: Petra Vrh Vrezec

3: Psiloritis v gorovju Idi – najvišji vrh Krete
 foto: Al Vrezec

4: Oljčni nasad
 foto: Petra Vrh Vrezec

5: Matala – turistična okupacija pečene plaže
 foto: Majda Vrh

6: Minotaver

7: Rodovitna planota Lasithi v gorovju Dikti na 820 metrih višine je znana po mlinih na veter z vetrnicami iz jadrovine, za ornitologe pa je privlačno opazovališče mnogih kretskih pernatih posebnosti.
 foto: Majda Vrh

8: V najdaljši evropski soteski Samariji je še mogoče podoživeti gozdno Kreto, ki je v burni zgodovini izginila z današnje pretežno gole Krete. foto: Al Vrezec

9: Za slovenskega ornitologa je gotovo velika kretska visokogorska posebnost planinska vrana (*Pyrrhocorax pyrrhocorax*), ki jo po značilnem žvižgajočem oglašanju težko zgrešimo. foto: Borut Rubinić

10: V višavah kretskega visokogorja vlada jastrebji kralj, brkati ser (*Gypaetus barbatus*), od koder skupaj s premnogimi beloglavimi jastrebi (*Gyps fulvus*) opreza predvsem za kozjo mrhovino. foto: Claude Ruchet / <http://www.ruchet.com>

poznane tudi iz domačih logov, denimo stržka (*Troglodytes troglodytes*), rdečeglavega kraljička (*Regulus ignicapilla*) ali pa grivarja (*Columba palumbus*) in kratkoprstega plezalčka (*Certhia brachydactyla*). Sotesk je sicer po Kreti vse polno in čez mnoge vodijo tudi ceste, denimo soteska Kourtalioti, južno od mesta Rethimno, na poti proti znameniti plaži Preveli. Pobočja v teh manjših soteskah so bolj ali manj gola, a odlična za opazovanje jastrebov, skalnih golobov (*Columba livia*), skalnih lastovk (*Hirundo rupestris*), puščavca (*Monticola solitarius*) in redkejših ujed, kakršen je denimo kragulji orel (*Aquila fasciata*).

Če je brkati ser kretskega posebnost, je za ornitopustolovca nedvomno vznemirljiv tudi drugi kretskega posebnost, planinska vrana (*Pyrrhocorax pyrrhocorax*). Te je mogoče z nekaj sreče videti tudi v Samariji, kako v jati glasno preletavajo prepadno tesen. Bolj zanesljiv pa je obisk planote Lasithi v pogorju Dikti na vzhodu. Rodovitna planota na 820 metrih višine je znana po mlinih na veter z vetrnicami iz jadrovine, ki so jih svojčas uporabljali za namakanje obdelovalnih površin. In ravno ta velika polja so tista, kjer je treba pokukati za planinskimi vranami. Seveda pa najti jato vran na veliki planoti sploh ni lahko opravilo. Zanesti se moramo na oster vid in še ostrejši sluh. Planinske vrane se v jati značilno žvižgajoče oglašajo, podobno kot planinske kavke (*Pyrrhocorax graculus*), zato jih ne bo težko zgrešiti. Vendar pozor! Na Kreti žive tudi slednje, zato bodimo pozorni na rdeči in nekoliko daljši kljun ter značilnosti silhuete, ki zanesljivo loči vrsti. Pri križarjenju prek lasithskih polj bomo seveda naleteli še na marsikatero ptičjo zanimivost, od rjave cipe (*Anthus campestris*), različnih vrst škrlancev in kupčarjev, danes že redke turške kotorne (*Alectoris chukar*), pa do obveznih jastrebov in rjaste kanje (*Buteo rufinus*), ki se na Kreti pojavlja med selitvijo. Krožna cesta, ki se vije po robu planote, vodi tudi do turistično zelo obljudene Diktske votline, v kateri naj bi bil po legendi rojen Zevs. Majhna jama je za kraškega Slovenca sicer pravo razočaranje, a če nas zanimajo ptice, nas bo njen vhod pritegnil zaradi gnezd skalnih lastovk, v jame pa se na Kreti v jatah zatekajo prenočevati tudi planinske pevke (*Prunella collaris*). Kretske gorovje je bogato tudi

z najrazličnejšim endemičnim živalstvom, med katerim so metulji morda najbolj opazni. Kar tri vrste dnevnih metuljev je mogoče videti le na Kreti, da seveda ne omenjamo celega kupa najrazličnejših vzhodnosredozemskih posebnostev. Bolj ali manj povsod po kretskega visokogorju pa nas bodo nadlegovale domače koze. Te postanejo še posebno nadležne, ko se spraviš k malici, ki jo je ob bližnjem bolščanju vse večjega števila radovednih in lačnih koz nemogoče pojesti. Svoje h kaljenju kretskega visokogorskega miru dodajo še turisti, ki v želji po iskanju sledov starodavnih civilizacij zavajajo globoko v notranjost in potem ne vedo, kaj bi v golem skalovju in trnasti makiji sploh počeli. Koz in turisti vsepovsod so pač dandanašnja kretska stvarnost!

Visoke gore omogočajo, da je na Kreti tudi nekaj rek, ki si utirajo pot do morja skozi globoke soteske. Nekateri izlivi so prav spektakularni, s peščenimi sipinami, kamor zahajajo morske želve znašati jajca. Ena takih je plaža Preveli z veličastnim ustjem reke Megapotamos, kjer se poleti žal gnete turistov. No, pot ob reki v notranjost je bolj zanimiva. Sprva je reka počasi tekoča in bujno zaraščena mlakuža, na bregovih katere se sončijo rečne sklednice (*Clemmys caspica*), z obrežnih palm pa oprezajo vodomci (*Alcedo atthis*). Še dlje od morja pa je značaj reke že povsem alpski s prodnatim dnem in velikimi balvani. Tudi tu reka ni mrtva in med velikimi prodniki se skriva cela vrsta vodnih bitij, od jegulj (*Anguilla anguilla*) do zanimivih sladkovodnih levantinskih rečnih rakovic (*Potamon potamios*). Sotesko nad reko preletavajo skalne lastovke in planinski hudourniki (*Tachymarpis melba*), v obrežnem rečnem rastju in skalovju pa je moč najti vse polno ptičjega življa, od gnezdečih svilnic (*Cettia cetti*), sredozemskih kupčarjev (*Oenanthe hispanica*) in žametnih penic (*Sylvia melanocephala*) do preletnih posebnostev, kakršna je denimo citronasta pastirica (*Motacilla citreola*).

Med Libijskim in Egejskim morjem

V primerjavi s turističnim severom otoka, ki ga obliva Egejsko morje in kjer prevladujejo večnadstropni hoteli in druga turistična navlaka, je jug otoka pravo nasprotje. Tu so naselja majhna, nekatera dostopna celo samo po morju,

stisnjena med veličastnimi pečinami in Libijskim morjem. Kljub peščenosti plaž ne prešteješ kopalcev na prste obeh rok. Seveda so izjema nekateri turistični biseri, na primer plaže Vai, Preveli, Matala in Elafonisi. Na razburkanem morju je mogoče kar z obale s teleskopom opazovati viharne in to tudi iz takšnih turističnih središč, kot sta Hersonissos in Malia. Morske ptice je pravzaprav mogoče opazovati ob vsej obali in čeprav denimo galebov ob kretske obali ni videti toliko kot na primer ob jadranski, so vendarle opazovanja redkejših vrst, kot sta na primer zalivski (*Larus genei*) in rjavi galeb (*L. fuscus*), tukaj dokaj redna. Na otočkih vzhodnega dela Krete gnezdiyo sredozemski posebnosti, sredozemski sokol (*Falco eleonorae*) in sredozemski galeb (*Larus audouinii*), zato je prav na vzhodni Kreti največ opazovanj obeh vrst, na primer na plaži Itanos. V bližini slednje so tudi najsevernejše plantaže banan. In prav nenavadno si je tod privoščiti banano, ki je dozorela na drevesu! Pravijo, da so obmorske votline na majhnih otokih ob vzhodni obali Krete še vedno brlogi sredozemske medvedjice (*Monachus monachus*), katere prihodnost je spričo njene sredozemske endemičnosti in surovega preganjanja na tem svetu negotova. Tako pač je, človek, ki danes očitno vse učinkoviteje obvladuje ta svet, povzroča izginjanje nekaterih vrst in spet omogoča širjenje drugih. Na južni obali Krete bomo na primer ob potapljanju v toplem Libijskem morju pod kamni naleteli na pisano rakovico eksotičnega videza, dolgonogo trnasto rakovico (*Percnon gibbesi*), ki je povsem nov rdečemorski prišlek na kretskih obalah. Ogrevanje ozračja se pozna tudi na toplejšem morju, ki je kot nalašč za naseljevanje tropskih eksotov v Sredozemlje.

Kretskega nižavje – od mokrišča do antičnih ostalin in turističnih mest

Mnogi ornitopustolovci, ki so obiskali Kreto, priporočajo ogled vodnih akumulacij, med katerimi je ena najbolj znanih v bližini glavnega mesta jugovzhodne Krete Ierapetra. Gre za velik vodni zbiralnik ob naselju Ag. Georgios. Seveda je to, kar bomo ptičjega videli na akumulaciji, odvisno od časa, ko jo bomo obiskali, in seveda od sreče, večinoma pa gre za preletnike, kot so kamenjarji (*Arenaria interpres*), različni

martinci (*Tringa*) in prodniki (*Calidris*), galebi, čigre, race ipd. Nekoč je na Kreti gnezdila tudi izjemno redka in ogrožena marmornata rasa (*Marmaronetta angustirostris*), zlasti na ustjih rek in ob vodnih zajetjih, a je danes tod kot gnezdilka že izumrla. Kljub temu pa jo je tu in tam najti na selitvi.

Nižavje med morjem in visokogorjem je na Kreti pozidano, obdelano z oljčnimi nasadi ali pa zaraščeno z nizko makijo. Slednjo naseljujejo različne penice in srakoperji, med posebnosti na primer črnobrađa penica (*Sylvia ruepelli*), sicer pretežno maloazijska vrsta, ki naj bi bila razširjena po vsem otoku, a resnici na ljubo je največ opazovanj s skrajnega vzhoda Krete. Še več, pred leti so na Kreti naleteli celo na nekaj gnezdečih parov otoških penic (*Sylvia sarda*), sicer zahodnosredozemske vrste. V tem pasu je tudi največ antičnih ostalin, med njimi najbolj znana knosoška palača iz minoj-skih časov blizu glavnega mesta Iraklio. Čeprav si jo je zavoljo razlage vredno dobro ogledati ob organiziranem vodstvu, ne pozabimo na daljnogled, saj je ptic tu vse polno, od kavk (*Corvus monedula*) do smrdokaver (*Upupa epops*). V linah antičnih zidov pa si zavetje poiščejo različne sove, na Kreti zlasti veliki skovik (*Otus scops*), čuk (*Athene noctua*) in pegasta sova (*Tyto alba*), ki nas bodo nase opozorile predvsem s pernatimi ostanki, ki jih bomo našli med starodavnim kamenjem.

In ko bomo utrjeni od razburljivega popotovanja po Kreti, začinenega s cestnimi vragolijami domačinov, sedeli sredi turističnega vrveža ob hladnem pivu, ne pozabimo pogledati še pod mizo. Vrabčja družina Krete je nadvse zanimiva. Tod živi t.i. italijanski vrabec (*Passer X italiae*), ki pa je vendarle nekoliko drugačen od pravega italijanskega vrabca iz Italije. Mednje pa so pomešani še travniški vrabci (*Passer hispaniolensis*), ki sicer na Kreti naj ne bi gnezdili, a so na selitvi izjemno pogosti. Ornitološka zabava pri določanju vrabcev tako tudi ob dolgočasnem poležavanju v obalnem gozdu senčnikov ne bo izostala! ●

Priporočena literatura:

- HANDRINOS, G. & AKRIOTIS, T. (1997): The Birds of Greece. – Christopher Helm, A & C Black, London.
- SFIKAS, G. (2006): Birds & Mammals of Crete. – Efstathiadis Group s.a., Athens.

11: Pravijo, da so obmorske votline na majhnih otokih ob vzhodni obali Krete še vedno brlogi sredozemske medvedjice (*Monachus monachus*), katere prihodnost je zaradi njene sredozemske endemičnosti in surovega preganjanja na tem svetu negotova. foto: Matthias Schnellmann / 21A.ch

12: Korita kretskih rek, pa čeprav zelo kamnita, niso mrtva in med kamni rečne dna se skrivajo marsikateri posebnosti. Takšna je tudi sladkovodna levantinska rečna rakovica (*Potamon potamios*). foto: Al Vrezec

13: Z visokih gora si skozi številne ozke soteske pot do morja utirajo reke in nekatere do morske obale pritečejo prav spektakularno, kot na primer veličastna reka Megapotamos na plaži Preveli ob južni obali Krete. foto: Al Vrezec

1

3

4

Navadni polh

// Boris Kryštufek

1: Navadni polh (*Glis glis*).
foto: Alenka Kryštufek

2: Valvazorjeva upodobitev hudiča kot poljšega pastirja (iz leta 1689).

Sporočilo Valvazorjeve upodobitve hudiča kot poljšega pastirja, ki je verjetno najpogostejše ponatisnjena ilustracija iz »Slave vojvodine Kranjske«, presega ozek etnološki okvir, v katerega jo navadno umeščamo. Približno sto let (1555) pred njim je Šved Olaus Magnus v »Zgodovini severnih narodov« objavil lesorez, ki prikazuje porajanje »miši« iz oblakov. Oba naravoslovca poročata o fascinantnem naravnem pojavu, ki ga nista znala razložiti racionalno: o populacijski dinamiki glodavcev. Magnusove »miši« so lemingi, majhni glodavci, katerih populacijske gostote izjemno nihajo. Skozi zaporedje let ostajajo zelo nizke, v dokaj pravilnih časovnih presledkih pa nepričakovano »eksplodirajo«. Lemingi so živali s kratko življenjsko dobo in izjemno hitrim razmnoževanjem, skratka r-strategi, tako da ekološka teorija zanje predvideva velika populacijska nihanja. S polhom pa je drugače. Živi dolgo (v naravi do 10 let), razmnožuje pa se počasi. Po naši oceni povprečna samica skoti v življenju samo 4,4 - 7,6 mladiča. Polh je namreč hibernator, za takšne živali pa teorija predvideva K-strategijo. Populacijska gostota K-strategov ostaja ves čas bolj ali manj enaka z majhnimi odkloni od nevidne meje, ki ji pravimo nosilna kapaciteta okolja. Odkod torej v posameznih letih tako veliko število polhov, da je Valvazor razlago povezal z nadnaravnim?

Začnimo s počasnim razmnoževanjem. Samica navadnega polha (*Glis glis*) ima 10, 11 ali 12 seskov, v leglu pa povprečno pet mladičev. Pri večini sesalcev velikost legla ni konstantna, temveč niha glede na razpoložljivost

ključnih dobrin. Pod ugodnimi pogoji so legla večja, pod neugodnimi pa manjša. Polh je v tem pogledu redka izjema, saj v neugodnih letih razmnoževanje preprosto izpusti iz svoje aktivnosti. Ga preskoči. Ta posebnost je posledica dveh dejstev: polhove evolucijske zgodovine in dinamike ekosistema, v katerem živi.

Polhi so najstarejša skupina glodavcev, ki se že 50 milijonov let razvijajo neodvisno od miši, veveric, hrčkov itd. Čeprav so rastlinojedi, v tej dolgi osami niso razvili mehanizmov, ki bi jim omogočali učinkovito izrabo hrane. Krone kočnikov so nizke, njihova žvekalna površina s šibkimi prečnimi letvami pa ni kos žilavim rastlinskim tkivom. Poleg tega so brez slepega črevesa, v katerem simbiotični glodavci sicer predelajo stabilne molekule celuloze. Polhi so zato odvisni od energetsko bogatih semen in plodov, ki pa so na voljo samo v določenem obdobju vegetacijske sezone. Daleč najpomembnejša hrana navadnega polha je žir, ponekod pa najbrž tudi želod. Hrast in bukev pa ne plodita vsako leto. Leta z obiljem žira so redka in nepredvidljiva. V obdobju 1968 - 2000 (torej 33 let) je bilo v osrednji Sloveniji polhov veliko samo v 15 letih. Povprečno življenjsko dobo samice smo ocenili na 3,3 leta. To kaže na majhne možnosti samice, da bo v svojem življenju skotila več kot enkrat.

Polhova usodna odvisnost od žira ima še eno pomembno posledico: pozno poganje mladičev. Večina glodavcev, ki hibernirajo (npr. tekunice), se namreč razmnožuje takoj po končanem zimskem spanju. Samicam tako ostane dovolj časa, da si opomorejo od poroda in dojenja, mladičem pa, da zrastejo in se pripravijo na prvo prezimovanje. Polh kot koncem julija in v prvi polovici avgusta, mladiči pa zapustijo gnezdo v sredini septembra, ko tehtajo približno 40 - 50 gramov. Tako jim za osebni razvoj in pripravo na hibernacijo preostane le slab mesec in pol. Pri nas namreč zadnji polhi zapadejo v zimsko spanje konec oktobra. V tem poldru-

gem mesecu bodo morali zrasti v dolžino in najmanj potrojiti telesno maso. Kljub »mizici pogrni se«, ki jo nudi obilje žira, je tveganje veliko. Zgodnja zima lahko razmnoževalno leto spremeni, kar pomeni katastrofo.

Vsemu povedanemu navkljub pa še vedno ne vemo, zakaj je polhov eno leto izjemno veliko, naslednje leto pa jih v gozdovih skoraj ne opazamo. Razmnoževanje nam pove samo to, da se populacija poveča za približno 3,5-krat. Pri lemingih so populacijska nihanja večja najmanj za mnogokratnik 10. Kaj se torej dogaja s številčnostjo navadnega polha? Odgovor, temelječ na preštevanju polhov, ponuja zaključke, ki niso v skladu z logiko. V razmnoževalnem letu so polhi pogosti, dejavni pa so od konca aprila do konca oktobra. V letih brez legel je polhov malo, dejavni pa so od maja (junija) do avgusta ali septembra. Ker se leta z legli in brez njih pogosto izmenjujejo, se zdi nesmisel popoln. V letu, ki sledi razmnoževalnemu, se populacija zmanjša, v razmnoževalnem letu pa je polhov več kot v predhodnem letu, čeprav se samice tedaj niso razmnoževale. Po dolgoletnem monitoringu navadnega polha v Kočevskem Rogu se nam dozdeva, da so populacijska nihanja navadnega polha le navidezna. Domnevamo, da populacija ostaja bolj ali manj enaka. Polhi so torej ves čas prisotni, spreminja pa se delež aktivnih živali, ki je v razmnoževalnem letu bistveno večji. Poleg zimskega spanja (hibernacija) je polh namreč zmožen tudi poletnega spanja (estivacija) in dnevnega dremeža. Med temi oblikami neaktivnosti ni bistvenih fizioloških razlik v uravnavanju toplotne in presnovne regulacije. Za dnevni dremež je seveda značilno krajše neprekinjeno obdobje (3 - 21 ur) znižanja telesne temperature, za zimsko spanje pa najdaljše (39 - 768 ur). Posledično je tudi presnova (izražena v $\text{ml O}_2 \text{ g}^{-1} \text{ h}^{-1}$) tekom dnevnega mirovanja (0,053) višja kot med hibernacijo (0,017), še vedno pa znaša samo desetino tiste pri aktivnem polhu (0,552). Je torej mogoče, da navadni polh pod neugodnimi pogoji prespi večji del leta? Slovenski polharji

temu verjamejo. Gornja sestavljena, temelječa na monitoringu populacije v naravi in opažanju dremeža v laboratoriju kaže, da utegnejo imeti prav. Poletno spanje v ujetništvu traja 39 - 768 ur, presnova pa je približno 15-krat manjša kot pri dejavnih živalih (0,031). Na dinarskem krasu se polh pogosto zateka v jame najrazličnejših velikosti. V podzemlju pa ostaja temperatura tekom leta bolj ali manj stalna. Skratka, v globini nekaj metrov polhu ni mar ali je na površju zima ali poletje. Zanj je pomembno samo ali je bukev obrodila ali ne. Če ima zadosti toščke iz prejšnjega leta, je poletno spanje boljša rešitev od potikanja po gozdu. Pri slednjem bi izgubil več energije, kot pa jo lahko nadomesti z najdeno hrano, povrh pa je še izpostavljen plenilcem.

Polh s svojo strategijo torej veliko tvega. Še neobjavljeni rezultati molekularno-bioloških raziskav kažejo, da se mu račun vselej ne izide. Ko smo primerjali nukleotidna zaporedja polhov, nismo med živalmi s Pirenejev in Volge, iz baltičkih držav, Balkana in severne Anatolije opazili nobenih pomembnih razlik. Polh je celotno območje poselil v zadnjih tisočletjih iz enega samega zatočišča. Samo ugibamo lahko, kaj se je zgodilo v nedavni preteklosti, da je izumrl na tako velikem ozemlju. Je zaporedje suhih let bukvi preprečilo ploditev? So zgodnje zime izničile razmnoževalni uspeh? Polh je, evolucijski starosti navkljub, plastična vrsta, ki se hitro odzove na spremembe v okolju. V zadnjih desetletjih se v srednji Evropi vse bolj zgodaj prebujajo iz zimskega spanja, njegova številčnost pa narašča. Spremembe razlagamo z zviševanjem povprečnih temperatur. Kaj pa, če se bo toplim poletjem pridružila suša?

Odgovor lahko dobimo samo na osnovi dolgoročnega monitoringa populacij navadnega polha. Slovenija je edina članica Evropske skupnosti, v kateri je polh še vedno lovna divjad. Bernska konvencija sicer dopušča trajnostno rabo populacij polha, vendar postavlja določene omejitve. Slovenija jih ne izpolnjuje v celoti.

3: Populacijski monitoring navadnega polha.
foto Alenka Kryštufek

4: Na Kočevskem Rogu že deseto leto poteka monitoring navadnega polha. Doslej smo označili več kot tisoč osebkov.
foto Alenka Kryštufek.

Deželni naravni rezervat Doberdobsko in Prelosno jezero

// Ana Černic

1: Na zaščitenem območju sta dve jezери, vendar je presihajoče le Doberdobsko (na sliki), foto: Marino Černic, Karlo Ferletič

2: Zgodovinsko-naravoslovni muzej v centru Gradina je primerna izhodiščna točka za sprehod po rezervatu, foto: Marino Černic, Karlo Ferletič

3: Na doberdobskem Krasu lahko v poletnih mesecih vidimo smrdokavro (*Upupa epops*), foto: Luigino Felcher

Kraško ozemlje okoli Doberdobskega jezera združuje veliko naravnih značilnosti, ki mu dajejo poseben pečat. Ena izmed teh značilnosti je prav ta, da na suhem skalnatem Krasu naletimo na vlažno okolje. To je tudi vzrok, da je dežela Furlanija Julijska krajina leta 1996 sprejela zakon o ustanovitvi deželnega naravnega rezervata Doberdobsko in Prelosno jezero (L.R. 42/96). Kot že samo ime pove, sta na zaščitenem območju dve jezeri, vendar je presihajoče le Doberdobsko. V tridesetih letih prejšnjega stoletja so namreč Prelosno jezero deloma izsušili ter zajezili, tako da je značilno nihanje kraškega jezera skoraj povsem izginilo. Rezervat Doberdobsko in Prelosno jezero, ki se razteza na severozahodnem delu goriškega italijanskega krasa, je pomemben tudi v evropskem merilu, zato je vključen v Natura 2000 in IBA.

Rastlinsko bogastvo

Današnja gozdna vegetacija, ki oriše podobo doberdobske kraške pokrajine, ni izvirna. V dobi novejšje prazgodovine so se tu razprostirali značilni srednjeevropski hrastovi gozdovi. Stanje se je spremenilo v neolitski in še bolj v bakreni dobi, ko je človek začel izkoriščati gozdove. Tiste, ki danes poraščajo doberdobsko kraško planoto, uvrščamo v topljube listopadne hrastove gozdove. V rezervatu je najbolj razširjena tako imenovana kraška gošča (*Ostrya-Quercetum pubescentis*), ki jo je avstrijski botanik Beck von Manna-getta krstil s posrečenim imenom “*Illyrischer Karstwald*” (kraško-ilirski gozd). Sestavlja jo puhasti hrast (*Quercus pubescens*), črni gaber (*Ostrya carpinifolia*) in mali jesen (*Fraxinus ornus*). V toplejših legah se naštetim drevesnim vrstam pridružuje še trokrpi javor (*Acer monspessulanum*). Gošča se razvija predvsem na suhih rastiščih in pobočjih ter na zakraselih površinah (grizah). Oblikujejo jo tudi grmovne vrste, med njimi najbolj pogosta jesenska vilovina

(*Sesleria autumnalis*). Na toplejših in zaščitenih rastiščih se tem vrstam pridružujejo vrste mediteranskega značaja – ostrolistni beluš (*Asparagus acutifolius*) in hrapava tetivica (*Smilax aspera*). Na Krasu in tudi pri Doberdobu so nekatere ogolele površine pred več kot sto leti zasadili s črnim borom (*Pinus nigra*) zaradi varovanja krajine pred burjo, snegom in drugimi ujmami. Tako so nastale borove monokulture.

Doberdobsko in Prelosno jezero se postavlja z nekaterimi značilnimi drevesnimi in grmovnimi vlagoljubimi vrstami rastlin. Med te sodijo ostroplodni jesen (*Fraxinus angustifolia*), pepelnatosiva vrba (*Salix cinerea*) in mandljasta vrba (*Salix triandra* s.lat.). V večjem predelu doberdobskega jezera in še posebno na njegovem jugozahodnem bregu raste ozek pas obrežnega gozda s črnim topolom (*Populus nigra*), poljskim brestom (*Ulmus minor*), ostroplodnim jesenom in drugimi. Na južnem bregu jezera raste kakih 30 metrov visok stoleten črni topol, katerega obseg presega dva metra.

Iz obrežnega gozda proti vodni gladini se razprostirajo obsežni močvirni travniki. Zanimivi so travniki navadne rižolice (*Leersia oryzoides*). Rastlina je bila svojčas razširjena po celotni Furlanski in Padski nižini, toda izsuševanje močvirnih površin in regulacija vodotokov sta znatno skrčila njen življenjski prostor. Danes je vrsta izjemno redka. Tudi travnik s togim šašem (*Carex elata*) je redkost, s katero se lahko postavlja rezervat. V Padski nižini so v preteklosti takšne travnike redno kosili, kajti prebivalci so liste uporabljali za pletenje stolov. Značilnost Prelosnega jezera je trstičje navadne rezike (*Cladium mariscus*). Trstičje navadnega trsta (*Phragmites australis*) pa se je zaradi opustitve košnje razbohotilo v zadnjem desetletju.

V obeh jezerih rastejo tudi različne vodne rastline. Med bolj poznanimi vrstami omenimo beli lokvanj (*Nymphaea alba*), ki je danes v Doberdobskem jezeru manj razširjen, in rumeni blatnik (*Nuphar lutea*), ki je pogostejši.

Tudi živalstvo je številno v zavarovanem območju

Različni življenjski prostori ustrezajo mnogim živalim, od nevretenčarjev do ptic, rib, plazilcev in sesalcev. Zanimive in številne so vodne žuželke (ugotovili so, da tu živi 47 vrst hroščev, ki spadajo v 10 skupin), posebno mesto pa zaseda-

jo živali, ki živijo v podzemnem okolju, na primer jamska kozica rodu Troglocaris.

V rezervatu naštetih 188 ptičjih vrst, od tega 76 gnezdičk

V vlažnem gozdu ob Doberdobskem jezeru lahko srečamo šest vrst detlov in žoln. Znotraj tako malega (726 hektarjev) zavarovanega območja vse te vrste tudi gnezdiijo, kar je v Furlaniji Julijski krajini prava redkost. Zastopanost detlov je gotovo vezana na številna umirajoča drevesa, v katerih žolne dobijo hrano. V rezervatu gnezdi siva gos (*Anser anser*). Leta 2001 so sem naselili štiri osebkve v želji, da bi tu vrsta ponovno gnezdila. Na kraški gmajni lahko v poletnih mesecih vidimo smrdokavro (*Upupa epops*), skalnega (*Emberiza cia*) in vrtnega strnada (*Caprimulgus europaeus*). Vedno redkeje pa lahko opazujemo ne samo ptičje, marveč tudi druge živalske vrste, ki so vezane na travnike in pašnike. Travnatih površin na doberdobskem krasu je vedno manj in zato izginjajo tudi vrste, vezane na ta življenjski prostor. Od šestdesetih let dalje na Doberdobskem ni več aktivne paše. Od konca osemdesetih let se je število kmetov znižalo na manj kot deset, večina od njih pa se ukvarja s svinjerejo. Zaradi tega so kmetije opustili tudi košnja, kar je razlog za zaraščanje travnatih površin. Tudi zaradi tega je deželna uprava na Debelem hribu leta 2002 ogradila del rezervata, pokosila grmičevje in v njem uvedla ovčjo pašo. V rezervatu je tudi mrhovišče (povožena divjad, ki jo redarji odstranjujejo s cestišč); to privablja beloglave jastrebe (*Gyps fulvus*), ki se redno selijo s hrvaških otokov v Avstrijo.

Zgodovinsko in kulturno bogastvo

Znotraj rezervata lahko poleg naravne dediščine spoznamo tudi zgodovinsko in kulturno bogastvo zamejskega krasa. Ob sprejemnem centru Gradina si obiskovalec lahko ogleda arheološko nahajališče iz bakrene dobe. Številni jarki so ostanki soške fronte, cementna zaklonišča pa spomnijo obiskovalca, da je do pred kratkim tu potekala meja med komunističnim in demokratičnim svetom. Zgodovinsko-naravoslovni muzej v centru Gradina je primerna izhodiščna točka za sprehod po rezervatu. ●

→ Misli rožnato: rešitev malih plamencev v Afriki

// prevod Petra Vrh Vrežec

Preživetje afriških malih plamencev (*Phoeniconaias minor*) še vedno visi na nitki. Vlada v Tanzaniji in indijska kemijska družba Tata Chemicals namreč želita ob jezeru Natron zgraditi velik industrijski obrat za pridobivanje sodavice iz jezerske vode. To pa bi resno ogrozilo kar tri četrtine svetovne populacije malih plamencev oziroma celotno vzhodnoafriško populacijo teh ptic, ki v tem delu sveta gnezdiijo le na jezeru Natron. Jezero je bogato s hrano in gnezdilnimi mesti, poleg tega pa je tudi izolirano in ljudje nanj redko zahajajo. Natron je tudi območje IBA, po Ramsarski konvenciji pa je opredeljen tudi kot mokrišče mednarodnega pomena.

Naravovarstveniki so se bali najhujšega, preden so se v začetku novembra 2007 sestali z investitorji. Oblikovali so pobudo, naj investitorji še pred pridobitvijo soglasja za graditev izdelajo novo in boljšo presojo vpliva na okolje in ob tem preučijo še druga območja, primerna za pridobivanje sodavice. Dr. Mike Rands, izvršilni direktor BirdLife, je ob tem izrekel spodbudno misel: »Zmaga za ohranjanje in za zdravo pamet.« Obvestilo o nameravanem posegu je kljub pritiskom prišlo do BirdLifovih partnerjev po vsem svetu, ki so organizirali kampanjo »Misli rožnato« (*Think pink*). Številne organizacije in posamezniki, vključno z Davidom Attenboroughom, so izražali zaskrbljenost v nacionalnih medijih, mnogi izmed njih so pošiljali pisma ministru za okolje v Tanzaniji. Konec oktobra 2007 je 23 članov združenih afriških BirdLifov skupaj podpisalo petico, v kateri so izrazili svoje nasprotovanje projektu na jezeru Natron.

BirdLife trenutno še čaka na obvestilo tanzanijskega ministra za okolje, ki je pretehtal priporočila, pripravljena s strani tanzanijskega nacionalnega okoljskega upravnega sveta, ki so temeljila na negativni presoji vpliva na okolje. Zgodba seveda še ni zaključena, kako pa se bo razpletala naprej, lahko sledite na spletnem naslovu www.thinkpink.birdlife.org.

Izvirni članek: BirdLife International (2007): *World Birdwatch*, December 2007: 4.

1: Vsi vzhodnoafriški mali plamenci (*Phoeniconaias minor*) gnezdiijo na jezeru Natron v Tanzaniji, ki ga ogrožajo predvideni posegi tujih investitorjev. foto: Owen Newman / Naturepl.com (uporabljeno v World Birdwatch)

1

Lesna sova

// Petra Vrh Vrezec

V poznopoletnih ali zgodnjejesenskih večerih nas vnovič preseneti oglašanje lesne sove (*Strix aluco*). Po poletnem pevskem premoru (junij, julij), ko sta samec in samica zaposlena z vzrejo svojega podmladka, jeseni spet nastopi sovja »pevska sezona«. Marsikomu se bo zdelo nenavadno, da je lesna sova na jesen tako intenzivno pevsko dejavna, kajti večina ptic najbolj žvrgoli spomladi, ko se pričenja gnezdilna sezona. In od kod takšno pevsko razpoloženje sov v jesenskem času?

Kakor večina sov so tudi lesne sove stalnice in bolj ali manj vse življenje preživijo na svojem območju, ki ga srborito branijo pred sovrstnicami, najpogosteje s teritorialnim prepevanjem. Primeren teritorij je območje, ki ima ustrezno gnezdilno mesto (drevesno duplo, odlomljen drevesni vrh, gnezdilnico ipd.) in dovolj razpoložljive hrane za teritorialni par in njun zarod. Jesen je čas za srdite pevske dvoboje lesnih sov. Stvar je preprosta, stari osvojenih teritorijev ne dajo, mladi pa bi jih radi imeli. Jesenska delitev teritorijev je nekakšno varčevanje energije za pomlad, ko jo v veliki meri potrebujejo za uspešno gnezditve. Jesen je tudi glavno obdobje, ko si mlade ali ovdovele sove iščejo partnerje, s katerimi živijo v stalni dolgoletni zvezi. Mladi par pa si mora najti tudi svoje mesto pod luno, zato v tem času mlade sove iščejo svoje teritorije, še zlasti mladi samci, medtem ko samice oprezajo za ustreznimi gnezdišči. Med vneto »mladežjo« pa so seveda tudi osamosvojeni mladiči iz istega leta, kajti lesne sove spolno dozori že v prvem letu življenja.

Najbolj muzikalna evropska sova

Naša najpogostejša sova je menda najbolj muzikalna evropska sova. Pri njej so odkrili kar deset različnih oglašanj odraslih in pet oglašanj mladičev. Oglašanje oziroma petje ima številne in različne namene. Izraža ugodje, strah, jezo, naklonjenost in nenaklonjenost, opozarja partnerja in zarod na nevarnost in podobno.

Najznačilnejše in najbolj poznano je teritorialno ali območno petje samca, s katerim sporoča tekmeccem, da je teritorij njegov in da naj na novo prispeli osebek rajši išče srečo drugod. Teritorialni samec, ki svoje območje označuje s petjem, se tako večinoma izogne neljubim spopadom, posledično pa tudi poškodbam. Ta tip petja si marsikateri vraževerni ljudje napačno razlagajo. Ob njem žal še vedno pomislijo na smrt.

Kontaktni klic »kevik« je najpogostejše oglašanje samice. Z njim se odziva na petje samca in to pogosto kar v duetu. Če

2

»kevika« v bližini gnezda, ji samec prinese plen in ob tem glasno naznani svoj prihod. Kontakti klic uporabljata tudi oba starša, ko prinašata hrano mladičem. Samica pa se oglašata tudi svarilno, če zazna nevarnost. In če se le-ta še povečuje, lahko izrazi jezo s pokanjem s kljunom. V primeru, da so v nevarnosti mladiči, se samica prične oglašati agresivno z rezkim in hitro ponavljajočim se »vik vik...« Agresivni klic pogosto spremlja hlinjen napad proti glavi vsiljivca, ki je lahko človek, lisica (*Vulpes vulpes*), pes, velika uharica (*Bubo bubo*) ali kak drug nepridiprav. Preden napade, se oglašata pihajoče ali pa nemirno poka s kljunom. V glasovnem naboru lesne sove so našli še več drugih, redkejših klicev, kot je paritveno oglašanje, trilček, prehranjevalno in kruleče oglašanje, dolgi klici... in še bi lahko naštevati. Funkcija vseh pravzaprav sploh še ni docela dognana.

Lesna sova, ena od enajstih gnezdečih sov v Sloveniji, se oglašata čez vse leto. Kot smo že povedali, jo redko slišimo junija in julija, prav tako tudi novembra in decembra. V hladnem delu leta ni modro izgubljati težko pridobljene energije s petjem, pa tudi iskanje hrane je pod debelo snežno odejo zamudnejše.

Tudi samice so teritorialne

Ne bi verjeli, a tudi samice lesne sove teritorialno pojejo. Pri lesni sovi so ugotovili, da pri obrambi teritorija pevsko sodeluje tudi samica. Na drugo petje se s teritorialnim oglašanjem pogosteje odzove takrat, ko se v njenem teritoriju oglasi druga samica. Druga možnost je, da samec v paru pogine in takrat ovdovela samica intenzivno prepeva, da bi si priklicala novega partnerja. Kako tudi ne. Če nov mlad par lesnih sov najde samico samo na teritoriju, jo brez milosti izžene in se polasti teritorialnega bogastva. Sovje petje zato ni šala! Če se samica najpogosteje odzove na drugo samico, je razumljivo, da tudi samec najpogosteje odgovori na petje samca, a se lahko tudi zgodi, da se odzove na drugo samico in tako pomaga partnerki pri izgonu vsiljivke. Samci znajo biti tudi zelo preračunljivi. Če je njegova stalna partnerka

uspešno vzredila njune mladiče, ji bo pomagal pri obrambi teritorija, sicer se lahko primeri, da pri ženskem dvogovoru ne bo sodeloval.

Teritorialna tudi do drugih vrst sov

Za primeren teritorij lahko med seboj tekmujejo različne vrste sov, še posebno, če imajo podobne gnezditvene navade in se hranijo s podobno hrano. Močnejša tekmica lesni sovi je kozača (*Strix uralensis*), šibkejši tekmecc pa denimo koco-nogi čuk (*Aegolius funereus*) ali pa mali skovik (*Glaucidium passerinum*). Sove pritiskajo druga na drugo in se omejujejo. Preživi le najmočnejša ali najprilagodljivejša. Lesna sova se na primer kozači umika na nižje nadmorske višine in v bližino človeških naselij. Nedavno pa smo ugotovili, da različne sovje vrste med seboj merijo moči s teritorialnim petjem, podobno kot to počno pri sovrstnicah.

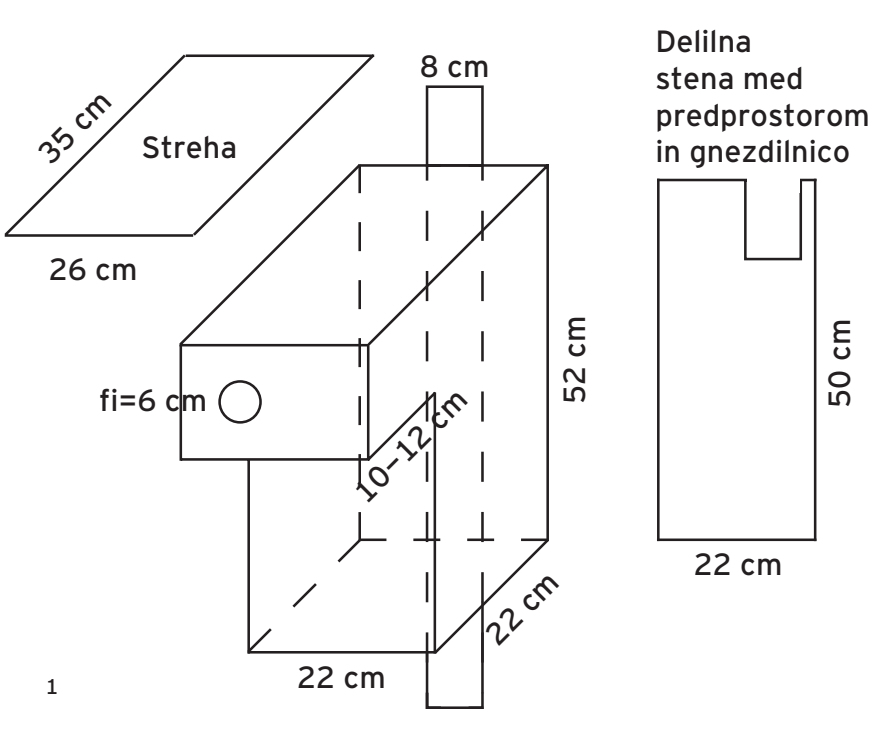
Če bi radi poslušali petje lesne sove ali drugih sov, bo najboljše, če se na sovji koncert odpravite v času polne lune, ko so pevsko najbolj živahne. Vetrovnih in deževnih noči pa raje ne izbirajte, sove se zaradi glasnega šumenja takrat nerade oglašajo. ●

VIRI:

- APPLEBY, B. M., YAMAGUCHI, N., JOHNSON, P. J. & MACDONALD, D. W. (1999): Sex-specific territorial responses in Tawny Owls *Strix aluco*. – Ibis 141: 91-99.
- MIKKOLA, H. (1983): Owls of Europe. – T & A D Poyser, London.
- VREZEC, A. (2000): Vpliv nekaterih ekoloških dejavnikov na razširjenost izbranih vrst sov (Strigidae) na Krimu. Dipl. delo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- VRH, P. (2005): Medvrstna teritorialnost med kozačo (*Strix uralensis*) in lesno sovo (*Strix aluco*). Dipl. delo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana.

1: Lesno sovo (*Strix aluco*) bomo novembra in decembra redko slišali. V hladnem delu leta namreč ni modro izgubljati težko pridobljene energije s petjem, pa tudi iskanje hrane je pod debelo snežno odejo zamudnejše. foto: Janez Papež

2: Zvečer, ko samec zapusti dnevno počivališče, se navadno prvič oglašajo. foto: Jure Bizjak

Skovikov dom

// Katarina Denac

1: Gnezdilnico za velikega skovika (*Otus scops*) izdelamo iz desk debeline 2 cm.

2: Proti kunam naj bi bila učinkovita gnezdilnica s predprostorom. foto: Damijan Denac

3: Gnezdilnico z žicami pričvrstimo na debelejšo drevo in se veselimo pogleda na neustrašno mati z mladiči! foto: Damijan Denac

Kot otrok sem na babičinem vrtu vsako leto (prepgosto, priznam!) vznemirjeno kukala skozi majhno odprtino dupla v jablani, kjer so se naselile velike sinice (*Parus major*). Tisto staro jablano je tekom let nadomestila češnja in dupla ni več. Vseposvobod so postale moderne intenzivne vrste dreves, ki ne dosežejo več kot nekaj metrov in pričnejo kmalu roditi. Z utilitarističnim pristopom do svoje okolice smo osiromašili ponudbo dupel za tiste vrste, ki si jih same ne morejo iztesati. S postavitvijo gnezdilnic pa lahko na svoj vrt privabimo tako pogoste ptice, na primer sinice in škorce (*Sturnus vulgaris*), kot tudi precej redkejša, pa zato morda bolj vznemirljive goste, med njimi tudi velikega skovika (*Otus scops*).

Kako se lotimo dela? Streho gnezdilnice prevlečemo s pločevino ali strešno lepenko. Gnezdilnico od zunaj zaščitimo s premazom. V hrbtni nosilec na zgornjem in spodnjem delu bočno izvrtamo po dve luknji na vsaki strani, skozi katere bomo napeljali žico za pričvrstitev gnezdilnice na drevo. Med znanimi plenilci gnezdilnic so kune, proti katerim naj bi delovala posebej zasnovana gnezdilnica s predprostorom (slika 2).

V naravi, kjer nad gnezdilnico nimamo stalnega nadzora (predvsem nad človeškimi radovedneži), jo namestimo 3 - 5 m visoko, na domačem vrtu pa zadostuje že višina 2 m. Z žico jo pritrdimo okoli debelega drevesa, v naravi so najpripravnější hrasti, vrbe ali topoli v kakšni mejici ali gozdiču, doma pa jo namestimo na deblo jablane, hruške, oreha ali kakšnega drugega debelejšega drevesa v sadovnjaku. Žico vsako leto po potrebi malce odtegnemo, da se ne zažre v drevo. Po lastnih izkušnjah sodeč lahko skovik nastavljeno gnezdilnico zasede zelo hitro, že nekaj dni po namestitvi. Zasedenost preverimo konec maja ali v začet-

ku junija. Nikar ne bodimo razočarani, če so se vanjo naselili škorci, velike sinice, poljski vrbci (*Passer montanus*), brglezi (*Sitta europaea*), sivi muharji (*Muscicapa striata*), podleski (*Musccardinus avellanarius*), sršeni ali divje čebele. Z njeno postavitvijo smo ob vedno večjem pomanjkanju naravnih dupel in velikem tekmovanju zanje vsekakor nekemu rešili »stanovanjski problem«, pa čeprav to morda ni vrsta, na katero smo ciljali. Če bi radi povečali možnost, da bo našo gnezdilnico zasedel skovik, si lahko pomagamo z zvijačo: gnezdilnice namestimo v parih nekaj metrov narazen, eni pustimo odprto vhodno odprtino, drugo pa zapremo s kosom plute ali stiropora in jo odpremo šele, ko slišimo petje samca v bližini gnezdilnice oziroma najkasneje v začetku maja. Prvo bodo najverjetneje zasedle druge ptice, drugo pa na ta način prihranimo za skovika. Ta lahko z gnezdenjem začne relativno pozno, sredi junija, poleg tega v primeru propada prvega legla samica največkrat izleže nadomestnega. Gnezdilnice je torej smiselno preveriti tudi v začetku julija, kajti skovik se lahko vanje naseli po zaključeni gnezditvi drugih vrst, npr. škorca. Valitev traja 24 - 25 dni, mladiči pa so nato v gnezdu še približno tri tedne (slika 3). Po tem času pričnejo duplo zapuščati, čeprav še ne letijo. S spretnim plezanjem si utrejo pot v krošnje drevesa, kjer jih s pomočjo njihovih cvilečih klavic najdejo in hranita starša. Osamosvojijo se nekako med 30. in 40. dnem starosti. Neprestano pregledovanje gnezdilnice in vznemirjanje gnezdeče ptice odsvetujem, poleg tega lahko s tem na gnezdo nehote opozorimo plenilce.

Čiščenje gnezdilnice je najbolj smiselno izvesti zgodaj spomladi (marec), saj jo jeseni in čez zimo nekatere živali uporabljajo kot zatočišče. Ptičja in sršenja gnezda odstranimo zlahka, za satovje čebel ali brglezovo blato pa pride prav kakšna veja. Nekaj drobirja lahko pustimo, da bo skovik, ki tako kot ostale sove ne dela gnezda, naslednje leto nanj izlegel jajca.

Ker je veliki skovik najslabše raziskana evropska sova, so vsakršni podatki o njem izjemno dragoceni, zato se zanje toplo priporočam. Sporočite mi jih lahko na elektronski naslov katarina.denac@volja.net ali pa na telefonsko številko 01/25 63 988. Zanje se vam že vnaprej najlepše zahvaljujem.

Delo severnoprimske sekcije

// Andrej Figelj

Niti dve leti še ni minilo od prvih zametkov naše najnovejše sekcije DOPPS. Pričakovano je, da smo si kot veliki ljubitelji ptic in dobri poznavalci domačega terena za glavni cilj zadali raziskati in popisati še vse ornitološko »nedotaknjene« predele naše sekcije. Ena izmed značilnosti naše regije je, da je izredno pestra; imamo tako visoke Alpe kot nizki Kras. Dela torej več kot dovolj! Z našim načelom »v slogi je moč« sistematično ter temeljito raziščemo območje, ki si ga izberemo vsako leto. S svojim delom tako prispevamo k splošnemu poznavanju ornitofavne Slovenije.

Z veseljem in vso resnostjo smo se priključili projektu Novega ornitološkega atlasa gnezdilic Slovenije. Naše območje smo že sistematično popisali po vseh transektih, ostaja pa nam še popis redkih in težko zaznavnih vrst ptic. Letošnji popis za Atlas je potekal v Trnovskem gozdu, ki je uvrščen v mrežo Natura 2000. Celotno območje je pomembno za ptice, kriterije za vključitev v Naturo 2000 pa izpolnjuje zaradi gnezdečih populacij divjega petelina (*Tetrao urogallus*), gozdnega jereba (*Bonasa bonasia*), kozače (*Strix uralensis*) in koconogeta čuka (*Aegolius funereus*). Celotno območje ni bilo natančno raziskano za druge redke in ogrožene vrste ptic, zato smo projekt šaljivo imenovali *Terra incognita*. Dela smo se lotili sistematično. Najprej smo obiskali g. Vitomirja Mikuletiča, pobudnika gozdnih rezervatov in dobrega poznavalca gozdnih kur, ki nas je prijazno oskrbel z nasveti, gozdnimi kartami in njemu znanimi podatki o rastiščih divjega petelina. Prav tako so nam s podatki pomagali g. Vojko Černigoj in drugi iz Zavoda za gozdove Slovenije. V pisarni DOPPS so nas oskrbeli še z natančnimi zemljevidi in predvsem z nasveti in znanjem. Akciji so se prijazno pridružili še naši člani in odlični poznavalci ptic iz vse Slovenije in lotili smo se

dela. Za druženje in prenočevanje smo brezplačno dobili na voljo vaški dom na Otlici. Tako smo na tem območju preživeli dva naporna popisovalska vikenda in kar nekaj enodnevnih ali, bolje rečeno, enonočnih popisov. Vstajali smo zelo zgodaj, tudi ob dveh zjutraj, da smo peteline mirno pričakali na rastiščih. Čez dan smo preštevali detle, žolne in druge pevke, ponoči pa sove. Zanimarili nismo niti južnega roba Trnovskega gozda, kjer smo se posvetili kotornam (*Alectoris graeca*) in slegurjem (*Monticola saxatilis*). Projekt je uspel! Trnovski gozd smo dodobra prečesali in ugotovili gnezditve kar nekaj redkih in ogroženih vrst ptic ter potrdili pomembnost območja. Ocenili smo, da gnezdi na območju Trnovskega gozda 10 - 15 parov belohrbatih detlov (*Dendrocopos leucotos*) in 20 - 30 parov triprstih detlov (*Picoides tridactylus*). Tako kot gozdarji smo tudi mi ugotovili, da je stanje divjega petelina izjemno slabo, saj smo kljub velikemu trudu odkrili le tri aktivna rastišča z maloštevilnimi pojočimi samci. Ponoči smo bili vedno znova presenečeni nad velikimi gostotami pojočih kozač in koconogih čukov. V predelih z večjim deležem iglavcev pa smo odkrili tudi pojoče male skovike (*Glaucidium passerinum*) in male uharice (*Asio otus*). Žal pa malega muharja (*Ficedula parva*) v Trnovskem gozdu nismo odkrili, zato se bomo tja še vračali.

»Projekt Trnovski gozd« ni bila edina popisna akcija, ki smo jo izpeljali. Ker se zavedamo velikega pomena območij Natura 2000 za varstvo narave, smo se z veseljem udeleževali popisov kvalifikacijskih vrst ptic. Tako smo sodelovali pri skupinskem popisu velikega skovika (*Otus scops*) na Krasu, kjer nam je skupaj s popisovalci iz vse Slovenije v eni noči uspelo popisati celoten Kras. Na Krasu smo popisovali tudi hribske škrljance (*Lullula arborea*) in vneto iskali redke vrste ptic. Tako smo v bližini Brestovice odkrili manjšo strnjeno populacijo žametne (*Sylvia melanocephala*) in taščične penice (*Sylvia cantillans*), ki pa se redko pojavlja tudi drugod po Krasu. Zasledovali smo tudi zlatovranko (*Coracias garrulus*), ki pa žal najverjetneje pri nas ni gneznila.

Redke vrste smo odkrivali tudi na Tolminskem, v Vipavski dolini in Goriških Brdih. Zgodaj spomladi smo se udeležili

1: Ker se v sekciji zavedajo velikega pomena območij Natura 2000 za varstvo narave, se z veseljem udeležujejo popisov kvalifikacijskih vrst ptic. Tako so sodelovali pri skupinskem popisu velikega skovika (*Otus scops*) na Krasu, kjer jim je skupaj s popisovalci iz vse Slovenije v eni noči uspelo popisati celoten Kras. foto: Jure Bizjak

2: Severno-primska sekcija ne pozablja na pomemben segment društva – druženje – zato bodo v prihodnosti temu poskušali posvetiti več časa. foto: Andrej Figelj

1

1: Leta 2005 nas je presenetila gnezditev belorepca (*Haliaeetus albicilla*) v Krakovskem gozdu. Naravovarstveniki, lovci in gozdarji smo se dogovorili, da bomo poskrbeli za njegovo učinkovito varstvo. foto: Piet Munsterman / Saxifraga

že tradicionalne akcije popisa velike uharice (*Bubo bubo*) in v Vipavskih Brdih in na južnem robu Trnovskega gozda odkrili kar tri nove gnezdeče pare. Vso gnezdilno sezono smo »preganjali« par črnih škarnikov (*Milvus migrans*) in na koncu nam je s skupnimi močmi le uspelo potrditi njuno gnezdenje. Spremljali smo lani odkrite gnezdeče črnočele srakoperje (*Lanius minor*), lanski lokaciji pa smo dodali še dve novi.

Severnoprimorska sekcija se ne more pohvaliti z veliko pestrostjo in številčnostjo vodnih vrst ptic in pobrežnikov, saj nimamo večjih vodnih površin. Zato pa smo toliko bolj ponosni na edino gnezdišče sive gosi (*Anser anser*) v Sloveniji – na Renške glinokope. Naš cilj je njihova zaščita, in temu posvečamo veliko energije. Opravljamo celoletni redni tedenski popis ptic glinokopov in sproti ugotavljamo, da je območje naravovarstveno zelo pomembno. Pa ne zgolj zaradi gosi, marveč tudi zaradi tam gnezdečih čapljic (*Ixobrychus minutus*) in drugih vrst ptic trstičja. V lokalnih medijih in pri vladnih institucijah vztrajno poudarjamo pomen glinokopov, saj je reka Vipava že skoraj povsem zregulirana, omenjeni glinokopi pa so edini nadomestek nekoč obsežnega mokrišča.

Radi sodelujemo tudi pri DOPPS-ovi najdlje trajajoči akciji – zimskemu štetju vodnih ptic. Ker pa se glede številčnosti in pestrosti vodnih ptic ne moremo primerjati z drugimi območji v Sloveniji, smo prazno nišo odkrili pri štetju povodnih kosov (*Cinclus cinclus*). Seveda popišemo vse stoječe vode in nižinske reke, odvečno energijo pa usmerjamo na alpske pritoke Soče in Idrijce, kjer v zimskih razmerah gazimo tam, kamor v tem letnem času le redko kdo zaide. Tako s Štajerci in Gorenjci sodelujemo v neuradni bitki za pokal povodnega kosa, kjer smo trenutno nepremagljivi.

Čeprav smo veliki ljubitelji ptic in najrajši od vsega opazujemo in popisujemo ptice, se zavedamo pomembnosti drugih segmentov našega društva in sekcije. Redno sodelujemo pri organizaciji izletov in predavanj na območju severnoprimorske sekcije DOPPS. Pri tem nam veliko pomagajo domačini in krajevna skupnost Budanje, ki so nam velikodušno dali v uporabo prostore v stari šoli. Tam

prirejamo predavanja, letos pa smo gostili tudi poletni tabor mladih ornitologov DOPPS. Trudimo se vzpostaviti tudi spletno stran, vendar nam v preobilici dela kar neka-ko zmanjkuje časa. Predvsem pa poskušamo najti načine, kako še dodatno vzpodbujati mlade in obetajoče ljubitelje ptic, ki na območju Zalošč, Dornberka in Prvačine rastejo kot gobe po dežju. Ne pozabljamo pa tudi na pomemben segment društva – to je druženje, zato bomo v prihodnosti temu prijetnemu opravilu poskušali posvetiti več časa. A najprej bo na vrsti popočitniška jesenska zabava, na kateri se bomo, vsaj upam, zbrali v kar največjem številu.

Varstvo gnezda belorepca

// Andrej Hudoklin, Zavod RS za varstvo narave OE Novo mesto

Kdo bi si mislil, da bomo belorepca (*Haliaeetus albicilla*), ki potrebuje za prehranjevanje obsežne vodne površine, lahko opazovali tudi na Dolenjskem in v Posavju. V Sloveniji je v preteklosti imel status preletne vrste. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je presenetila njegova gnezditev v vznožju Goteniškega Sneznika, pred nekaj leti pa tudi na Dolenjskem. V zadnjem desetletju je bil večkrat opazovan tudi ob reki Krki in Savi, zato je bila po svoje pričakovana, a vseeno presenetljiva vest Andreja Figlja, ki je ob popisu srednjega detla (*Dendrocopos medius*) v Krakovskem gozdu leta 2005 naletel na gnezdo. Zneseno je bilo v krošnji mogočnega hrasta, v družbi osamelih dreves sredi velike poseke, ki so jo gozdarji leta 1999 namenili obnovi hrastovega sestoja. Tako gozdarji kot lovci vedo povedati, da so gnezdo opazili že leta 2001, niso pa vedeli, da gre za orlovo. Lovci so celo opustili bližnjo prežo, da ne bi motili gnezdenja velike ujede. Opažanja krakovskega belorepca kažejo, da njegov prehranjevalni okoliš obsega spodnjih tok Krke do Otočca ter območje spodnje Save, kjer so zanj zanimive tudi gramoznice v Vrbini. Gotovo gre za par, ki pripada razmeroma številni hrvaški panonski populaciji belorepcev, ocenjeni na 80 - 90 parov.

Program predavanj, izletov in akcij DOPPS oktober - december 2008

PREDAVANJA

BUDANJE

Kraj: stara šola v Budanjah,
Budanje 37 (pri cerkvi)
Termin: petek
Čas: ob 19:00

24. oktober 2008: Ptice skozi oči naših fotografov

Na tokratnem srečanju si bomo skupaj ogledali fotografije ptic in se na primerih pogovorili o fotografiranju ptic, ob tem pa tudi spoznavali ptice in načine, kako jih določamo. Vabimo vas, da tudi vi s seboj prinesete do 10 fotografij ptic v digitalni obliki. To bo priložnost, da s skupnimi močmi razvozlamo kakšno fotografijo neznane ptice.

28. november 2008: Ohranjanje ogroženih ptic na podeželju (predava Andrej Medved)

Mozaičnost kmetijske kulturne krajine v Sloveniji zagotavlja ugodne življenjske prostore za redke in ogrožene vrste ptic. Ekstenzivno obdelane njivske površine, visokodebelni sadovnjaki, travniki in pašniki z mejicami, grmovjem in posamičnimi drevesi so prednostne usmeritve evropske kmetijske politike, ki podpira kmeta kot upravljavca podeželskega prostora in ne zgolj kot proizvajalca za trg. Predstavljene bodo ekološke zahteve ptic, osnove ekološkega omrežja Natura 2000 ter pomen ohranjanja narave za ljudi.

CERKNICA

Kraj: Knjižnica Jožeta Udoviča,
Partizanska cesta 22, Cerknica
Termin: vsak tretji četrtek v mesecu
Čas: ob 19:00

16. oktober 2008: Koliko ptic živi na Notranjskem (predava Tomaž Mihelič)

Na predavanju bomo predstavili vrste in številčnost ptic, ki smo jih na Notranjskem v zadnjih letih popisali za Novi ornitološki atlas gnezdičk, med drugim tudi rezultati lanskih skupinskih popisov na Javornikih. V luči najnovejših spoznanj bodo predstavljene tako pogoste kot redke in naravovarstveno pomembne vrste.

20. november 2008: Kukavičevke Cerkniškega jezera (predava Marjeta Cvetko)

Predavateljica nam bo predstavila čudoviti svet divjih orhidej, ki jih najdemo na Cerkniškem jezeru in v okolici. Spoznali bomo vrste, ki rastejo na močvirnih ali suhih travnikih in tudi takšne, ki rastejo v gozdu.

18. december 2008: Race (predava Blaž Blažič)

Izmed rac najbolj poznamo mlakarico, v Evropi pa živi še mnogo različnih vrst. Marsikatera izmed njih na selitvi zaide tudi v naše kraje. Na predavanju bomo spoznali pestrost te skupine, kje in kdaj jih lahko opazujemo ter kako jih najlaže prepoznamo. Dotaknili se bomo tudi tujerodnih vrst rac, ki jih je v naše kraje prinesel človek.

LJUBLJANA

Kraj: Grand hotel Union,
Miklošičeva 1, Ljubljana
Termin: vsak prvi četrtek v mesecu
Čas: ob 19. uri

2. oktober 2008: Dežela mavrice in dolgih senc (predavajo Miha Krofel, Ana in Dejan Bordjan)

Na potopisnem predavanju boste spoznali deželo, kjer se čudovita pokrajina meša z gostimi roji komarjev, kjer se zdi, da prehodiš več, kot prevoziš, in kjer je teleskop zaradi zaupljivosti ptic skoraj odveč. Vas zanima, za katero deželo gre? Pridite pogledat na predavanje!

6. november 2008: Zanimivosti iz življenja rjavega srakoperja (predava Dare Fekonja)

Predavatelj je vrsto let spremljal življenje skupine rjavih srakoperjev. Pri prepoznavanju posameznih osebkov si je pomagal tudi z barvnim označevanjem. Pri tako poglobljenem opazovanju se je pokazalo marsikaj zanimivega, kar običajnim opazovalcem ostane skrito.

4. december 2008: Vpliv svetlobe na onesnaževanja na živali (predava dr. Tomi Trilar)

Na predavanju bomo spoznali, kako lahko z uporabo umetne svetlobe nehoti vplivamo na naravo. Marsikdaj namreč niti ne pomislimo, kako pretirano osvetljevanje učinkuje na različne skupine živali, npr. na žuželke, ptice in netopirje.

MARIBOR

Kraj: Fakulteta za naravoslovje in matematiko,
Koroška cesta 160, Maribor
Termin: vsako prvo sredo v mesecu
Čas: ob 18. uri

1. oktober 2008: Kako postati »mladi« ornitolog (predavata Alen Ploj in Matej Gamser)

Mlada predavatelja nam bosta predstavila pot ljubiteljev ptic. Kako začeti z opazovanjem? Kaj potrebujemo? Kako ptice prepoznavati po videzu in oglašanju? Na kaj moramo biti pozorni?

5. november 2008: Ptičji kviz (predavata Jurij Hanžel in Tanja Šumrada)

Na predavanju boste imeli priložnost preizkusiti svoje poznavanje ptičjega sveta. Pripravite se na skrivnostne fotografije in zvita vprašanja. Za pomoč pri uganjanju skrivnostnih fotografij lahko s seboj prinesete tudi priročnik za določanje ptic.

3. december 2008: Medvedce – oaza na pragu Maribora (predava Dejan Bordjan)

Predavatelj nam bo ob številnih fotografijah prikazal pomen tega enkratnega ekosistema. Na predavanju ne boste poslušali le zanimivosti o pticah, marveč tudi o rastlinstvu, kačjih pastirjih in drugih zanimivostih.

MURSKA SOBOTA

Kraj: Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota,
Zvezna ulica 10, Murska Sobota

Prostor: predavalnica v pritličju

Čas: ob 17. uri

20. november 2008: Skrivnostni leteči ponočnjaki (predava Monika Podgorelec)

Ste ob branju naslova kot ljubiteljski ali profesionalni ptičar takoj pomislili na ponoči letajoče ptice? Tokrat bo predavanje teklo o edinih ponoči letajočih sesalcih – netopirjih. Spoznali boste razlike med netopirji in pticami, kaj netopirjem kljub slabše razvitemu vidu omogoča tako natančen let v temi, ugotavljali bomo, od kod izvirajo stare ljudske vraže o netopirjih in simboliko netopirjev, ter izvedeli nekaj splošnih informacij in zanimivosti o netopirjih v Prekmurju in v Sloveniji. Lepo vabljeni na spoznavanje teh očarljivih »ne t'č ne m'šev« .

RADOVLJICA

Kraj: Knjižnica Tomaža Antona Linharta,
Gorenjska cesta 27, Radovljica
Čas: ob 19:30

11. november 2008: Race (predava Blaž Blažič)

Izmed rac najbolj poznamo mlakarico, v Evropi pa živi še mnogo različnih vrst. Marsikatera izmed njih na selitvi zaide tudi v naše kraje. Na predavanju bomo spoznali pestrost te skupine, kje in kdaj jih lahko opazujemo ter kako jih najlaže prepoznamo. Dotaknili se bomo tudi tujerodnih vrst rac, ki jih je v naše kraje prinesel človek.

IZLETI

Za dodatne informacije lahko pokličete vodjo izleta ali v pisarno društva na telefon 01 / 426 5875.

4. in 5. oktober 2008: Evropski dan opazovanja ptic (glej stran 39)

6. december 2008: Škocjanski zatok (vodita Igor Brajnik in Bojana Lipej, tel. 051 / 680 442 ali 05 / 626 0370)

Pozimi, ko vode marsikje v notranjosti zamrznejo, so plitvine Škocjanskega zatoka prava pogrnjena miza za ptice. Po obnovi lagune in sladkovodnega močvirja pa je to okolje postalo za ptice še bolj privlačno. Dobimo se ob 9. uri pred bazo AMZS na Bertoški bonifiki.

22. november 2008: Izlet za mlade ornitologe na Zbiljsko jezero (vodi Blaž Blažič)

Zbiljsko jezero je umetnega nastanka. Posledica tega je precejšnja globina jezera, zato se tu zadržujejo predvsem vrste ptic, ki se med iskanjem hrane potapljajo (ponirki, kormorani, race potapljavke in žagarji). Občasno se mednje pomešajo tudi nekateri redki gosti s severa (beloliska, rjavka...). Poleg potapljajočih se vrst ptic bomo tu opazovali tudi več kot sto labodov grbevc in nekatere vrste rac plovk in galebov. Izlet bo predvidoma trajal tri ure, dobili pa se bomo v Zbilju na parkirišču ob glavni cesti Zbilje-Smlednik ob 9:30.

13. december 2008: Ptujsko jezero (vodi Dominik Bombek, tel. 041 / 880 843)

Na tradicionalnem zimskem izletu na Ptujsko jezero je vedno mogoče opazovati več različnih vrst ponirkov, rac in galebov, med njimi tudi redkejše goste s severa. Dobimo se ob 9. uri na Ptuju pri mostu za pešce na desnem bregu Drave.

27. december 2008 (sobota): Izlet za mlade ornitologe na Ptujsko jezero (vodi Matjaž Premzl)

Ptujsko jezero je pozimi eno najpomembnejših območij za prezimovanje vodnih ptic. Na njem se redno zadržujejo slapniki, zimske race, mali žagarji in podobno. Dobimo se pri gostilni Ribič pri peš-mostu čez Dravo ob 9:00. Nato se bomo peš sprehodili ob Ptujskem jezeru. Z izletom bomo verjetno zaključili v poznem popoldnevu oziroma o mraku. Priporočljiva so zelo topla oblačila.

AKCIJE

Vse dodatne informacije dobite pri koordinatorju akcije ali v pisarni društva na telefon 01 / 426 5875.

9. in 18. oktober 2008: Izdelava (9. oktober) in nameščenje (18. oktober) gnezdilnic za smrdokavro (koordinator: Tomaž Mihelič)

Delavnica bo potekala v prostorih Ljubljanske sekcije DOPPS (v garažah) na Tržaški 2 v Ljubljani. Gnezdilnice bomo nameščali na Ljubljanskem barju.

23. oktober in 15. november 2008: Izdelava in nameščenje gnezdilnic za velikega skovika in škorca (koordinatorja: Sašo Pritekelj in Katarina Denac)

Delavnica bo potekala v prostorih Ljubljanske sekcije DOPPS na Tržaški 2 v Ljubljani. Gnezdilnice bomo nameščali na Ljubljanskem barju.

27. november 2008: Izdelava valilnic za povodnega kosa (koordinator: Ivo Božič)

Delavnica bo potekala v prostorih Ljubljanske sekcije DOPPS na Tržaški 2 v Ljubljani.

8. in 29. november 2008: Čiščenje zaraščenih travnikov na iškem morstu (koordinator: Željko Šalamun, tel. 041 / 712 396)

Po koncu gnezditvene sezone bomo očistili zaraščene travnike na DOPPS-ovih parcelah na Ljubljanskem barju. Namen je čim hitrejša vzpostavitev ekstenzivno gojenih travnikov. Vsi, ki bi radi sodelovali, pokličite koordinatorja akcije na številko 041 / 712 396.

10. december 2008: Izdelava lojnih pogač (koordinatorja: Meta in Vojko Havliček)

Iz loja in sončničnih semen bomo izdelovali pogače, ki so pozimi dobrodošla poslastica za ptice. Delavnica bo potekala v prostorih Ljubljanske sekcije DOPPS na Tržaški 2 v Ljubljani. Za akcijo se prijavite koordinatorju akcije na telefon 041 / 651 917.

LABOD GRBEC (*Cygnus olor*)

Labode v letu sredi jesenske pokrajine sem fotografiral na Zbiljah pri Medvodah. Večkrat se odpravim na to lokacijo, ker je blizu mojega doma in ker se vedno nekaj dogaja. Bil je lep jesenski dan, drevesa lepo obarvana, samo še labodi so manjkali. Uresničila se mi je želja in v objektiv sem ujel cel »konvoj« labodov. Še dolgo sem čakal, da bi naredil kakšen podoben posnetek, vendar mi sreča tistega dne ni bila več naklonjena.

Aleksander Čufar, Železniki

1

2

1

2

1: Fante je pri-
tegnila izdelava
gnezdilnic. Ob
tem so spoznali
nekaj trikov dobrih
mojstrov in tudi to,
da različni ptički
potrebujejo različne
hišice.
foto: Vojko
Havliček

2: Priba (*Vanellus
vanellus*) je na poti k
izumrtju v Evropi.
foto: Andy Hay /
rspb-images.com
(uporabljeno v
World Birdwatch)

ptice. »In zakaj ste ravno na tem koncu živalskega vrta,« so spraševali obiskovalci. Tanja in Jurij sta odgovarjala na takšna in podobna vprašanja, predstavila DOPPS, delila promocijski material in vpisovala nove člane. Za vse bodoče poznavalce ptic sta priredila kviz »Kateri ptič je to?« in »Poslušaj, kateri ptič se oglašaja?«. Najbolj radovedni so lahko pogledali skozi teleskop, ali katera od ptic iz kviza čepi tudi na okoliškem drevju.

Najmanjši, ki radi barvajo in strižejo, pa so na tak način spoznali kosca (*Crex crex*) in njegove prijatelje ter različne vrste ptic, ki jih vidijo okrog doma in na sprehodih s starši. Gneča okrog barvic in škarij, pobarvank in mask plavčka se ni plegla in treba je bilo počakati v vrsti, da se je naredil prostor za naslednjega nadobudneža.

Malo starejši otroci so preizkusili domišljijo in umetniško žilico pri barvanju lesenih ptic s »pravimi barvami«, pa tudi mamice so težko zdržale, da same niso prijele čopiča v roke. Pritegnilo jih je tudi to, da so bile pobarvane umetnine »za domov«. Zaradi tega je verjetno tudi zmanjkalo materiala in nekaj jih je ostalo praznih rok. Fante in njihove očke je pritegnila izdelava gnezdilnic, ki je potekala z njihovo pomočjo. Ob tem so spoznali nekaj trikov dobrih mojstrov in tudi to, da različni ptički potrebujejo različne hišice.

Da smo pri DOPPS-u veseli ljudje, ki radi pojemo, je potrdila Meri Avsenak s svojo prijateljico. S pomočjo otrok (pa tudi mamic) sta prepevali pesmi o pticah, ki jih vsi poznajo že iz vrtca, a niti vedeli nismo, da jih je toliko! ●

→ Populacije pogostih ptic v Evropi in ZDA upadajo // prevod Petra Vrh Vrezec

Poročilo o statusu evropskih pogostih ptic v letu 2007 (napisano novembra 2007) navaja, da se je stanje 56 od 124 vrst, ki so bile zajete v študijo, v 26 letih poslabšalo v 20 evropskih državah. Pet od desetih vrst, ki kažejo največji upad, so ptice kmetijske krajine. Zaskrbljujoče pa je, da je upad v novih članicah EU dohitel dolgoletne države EU, kjer je bil glavni vzrok za upad intenzivno kmetijstvo.

Upad nekaterih pogostih ptic kmetijske krajine, kot so jerebica (*Perdix perdix*), divja grlica (*Streptopelia turtur*) in priba (*Vanellus vanellus*), je celo tolikšen, da vodi k izumrtju v mejah Evrope. Po zaslugi še vedno velikih populacij v Aziji pa vrste še niso globalno ogrožene. Kljub temu, da je pri 56 vrstah opazen upad v Evropi, je število 29 vrst naraslo, pri 27 pa je stanje stabilno. Največji porast v Evropi je bil opažen pri dlesku (*Coccothraustes coccothraustes*), belovratem muharju (*Ficedula albicollis*), krokarju (*Corvus corax*), črnoglavki (*Sylvia atricapilla*), kanji (*Buteo buteo*) in črni žolni (*Dryocopus martius*).

Podobnose dogaja tudi na drugi strani Atlantika, kjer seznam opazovanih vrst ptic, ki je skupen letni projekt Audubona (BirdLife v ZDA) in Ameriškega združenja za zaščito ptic, navaja vrste, potrebne takojšnjega učinkovitega varstva. Na rdečem seznamu iz leta 2007 je 59 celinskih in 39 havajskih otoških ptic, dodatnih 119 vrst pa je na seznamu uvrščenih v t.i. rumeno kategorijo upadajočih in redkih ptic. Seznam je sicer osnovan na zadnjih raziskavah, zlasti na podlagi popisov zimskega božičnega štetja in vsakoletnega cenusa gnezdil. Kljub drastičnim rezultatom pa se status nekaterih vrst s seznama izboljšuje po zaslugi učinkovitih varstvenih ukrepov. Status več vrst se je namreč bistveno izboljšal, ko so prišle pod federalno zaščito v okviru akta o ogroženih vrstah. Populacije teh vrst so zdaj večinoma stabilne ali pa se celo povečujejo.

Izvirni članek: BirdLife International (2008): *World Birdwatch*, March 2008: 6.

Obiskali so nas ornitologi s Švicarskega ornitološkega inštituta

// Damijan Denac

Med 19. in 21. junijem 2008 smo na Nacionalnem inštitutu za biologijo gostili pet švicarskih ornitologov, sicer zaposlenih na Švicarskem ornitološkem inštitutu (Schweizerische Vogelwarte) v Sempachu. Dr. Martin Urs Gruebler, Petra Horch, dr. Eva Knop, Antoine Sierro in dr. Reto Spaar so se v Slovenijo pripeljali z vlakom in tudi sicer v naših skupnih treh dneh na vsakem koraku z znanjem in dejanji dokazali, da so pravi naravovarstveniki, ornitologi, predvsem pa izkušeni in nadvse vzdržljivi terenci. Njihov obisk je bil pravzaprav del neformalnega švicarsko-slovenskega ornitološkega bilateralnega sodelovanja, ki smo ga vzpostavili na Svetovnem ornitološkem kongresu v Hamburgu poleti leta 2006, nadaljevali z našim obiskom na tem inštitutu pozimi leta 2006, o tem je v prvi številki Sveta ptic leta 2007 pisala Urša Koce, temelje zanj pa smo gradili že dolgo pred tem, denimo že pri raziskavah male uharice (*Asio otus*), ki jih je Davorin Tome opravljal pred desetletjem.

Za vtis o ustanovi, s katere so bili naši gostje, zgolj nekaj podatkov: Schweizerische Vogelwarte, kar lahko smiselno prevedemo kot Švicarski ornitološki inštitut, je bil ustanovljen leta 1924 in je v začetku deloval predvsem kot obročkova centrala. Leta 1954 so na obali Sempškega jezera postavili lastno stavbo in takrat je postal inštitut zasebna neodvisna ustanova. Danes je na njem zaposlenih 90 ljudi, vsi pa delajo za skupni cilj – raziskujejo in varujejo ptice ter njihova bivališča.

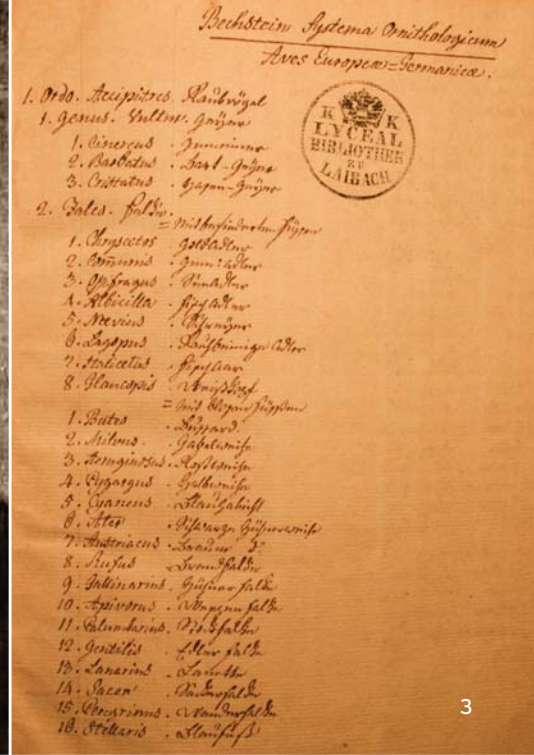
Kolege iz Švice so zanimala predvsem travišča v Sloveniji kot habitati nekaterih vrst ptic – repaljščice (*Saxicola*

rubetra), kosca (*Crex crex*), vrtnega strnada (*Emberiza hortulana*), velikega skovika (*Otus scops*) – in ukrepi, ki jih za varstvo teh vrst uresničujemo pri nas. Obisk smo zato načrtovali kot ekskurzijo na območja različnih travišč. Tako smo celoten dan porabili za ogled Ljubljanskega barja, bolj podrobneje smo jim predstavili naše območje raziskovanja v Bevkah in Naravni rezervat Iški morost. Naslednji dan smo obdelali kraška suha travišča in kompleks vlažnih travišč Cerkniškega jezera, zadnji dan pa smo jim predstavili še naše dinarske bukovo-jelove gozdove. Ker je bil naš namen, da tujcem čim temeljiteje predstavimo območja in jim damo kvalitetne informacije, smo na ekskurzije vselej povabili specialiste za ta območja oziroma vrste. Prav vsi med njimi – Dejan Bordjan, Luka Božič, Katarina Denac, Jernej Figelj, Peter Petkovšek, Željko Šalamun in Al Vrezec – so se prijazno odzvali našemu povabilu in Švicarjem na terenu postregli z zvrhano mero znanja in izkušenj. Navdušenju in čudenju Švicarjev ni bilo videti konca. Obisk pa ni minil le v vzajemnem bogatenju, izmenjevanju izkušenj ter nabiranju vtisov iz novega sveta, predvsem so ga označili konkretni skupni načrti za raziskovalno in naravovarstveno delo v prihodnje. Tako se nam obeta skupni raziskovalni projekt z namenom razviti ter ovrednotiti učinkovitost nekaterih novih kmetijsko-okoljskih ukrepov za varstvo travniških ptic.

S sodelovanjem se bogatimo in pridobivamo vsi, samo-všečno lastno povečevanje in individualizem pa ljudi osami in prerado postane izvor negativnega. Na vsakem posnetku javnega predavanja, ki so ga Švicarji organizirali pri nas, sta bila dva logotipa – njihov inštitutski in logotip švicarskega partnerja BirdLife. Vzorno sodelovanje krepki oboje in je najboljša kombinacija za učinkovito varstvo narave. Rezultati govorijo sami zase. Kje smo mi? O osebnem prispevku pri tovrstnih zadevah naj razmisli vsak sam, seveda pa je več kot zaželeno, da kolege tukaj čim pogosteje posnemamo. ●

1: Junija 2008 so na Nacionalnem inštitutu za biologijo gostili švicarske ornitologe, zaposlene na Švicarskem ornitološkem inštitutu v Sempachu. foto: Davorin Tome

2: Kolege iz Švice so zanimala predvsem travišča v Sloveniji kot habitati nekaterih vrst ptic, med njimi tudi kosca (*Crex crex*), in ukrepi, ki jih za varstvo teh vrst uresničujemo pri nas. foto: Ivan Esenko

1

1

2

3

Druženje Ljubljanske sekcije DOPPS na Kolpi

// Irena Žnidar

1// Vabljevemu družabnemu programu se je odzvalo kar 32 ljudi. Naš taborni prostor je bil tik ob izlivu potoka Bilpe v Kolpo. Žuborenje vode, razmajane brvi, neštete zvezde nad nami in topla poletna noč. S svetilkami smo se podali na drsečo in strmo pot, ki nas je kmalu pripeljala do jame. V njej smo opazili jamske kobilice (*Troglophilus* sp.) in številne košeninarje. foto: Meta Havliček

2 in 3// Še polni vtisov s prvega skupnega dne smo se v svezem sobotnem jutru odpravili na štiriurno veslanje po Kolpi. Zeleno pokrajino so obarvale rumenocvetoče deljenolistne rudbekije (*Rudbeckia laciniata*) in vijoličnocvetoče žlezave nedotike (*Impatiens glandulifera*). Tako kot te invazivne rastline smo tudi mi s svojimi živorumenimi čolni kalili zeleni mir. Tisti bolj spredaj smo splašili – nehote, seveda – vodomce (*Alcedo atthis*), male martinice (*Actitis hypoleucos*), male ponirke (*Tachybaptis ruficollis*), sive čaplje (*Ardea cinerea*) ter sive (*Motacilla cinerea*) in bele pastirice (*Motacilla alba*). Mlakarice (*Anas platyrhynchos*) so počakale tudi na zadnje veslače; verjetno so že vajene gostega prometa po Kolpi. Mirna Kolpa nas je presenetila tudi z adrenalinskimi brzicami, ki smo jih vsi uspešno preveslali. Dobra ogreti od veslanja in opoldanskega sonca smo se z užitkom vrgli v hladno reko (19 °C), se nadaljevali masažnim brzicam in počivali na belem prodišču. Zvečer smo se zbrali ob tabornem ognju na literarnem večeru. Naši vtisi s Kolpe so se pomešali z vsebino Aškerčevih balad, ob branju zgodbe o Prometeju pa smo občudovali naš taborni ogenj, ki nas je prijetno grel in »zadimljaj«. Šele dež in grmenje sta nas dokončno spravila spat. Veselega vzdušja nista pokvarila niti nočna nevihta in jutranji dež, čeprav so nekateri imeli poplavo v šotoru. V nedeljo dopoldne smo si ogledali staro kovačijo, od Bele krajine pa smo se poslovili s sprehodom po Starem trgu ob Kolpi in po bližnji Poljanski dolini.

Upam, da bodo temu nepozabnemu avgustovskemu koncu tedna kmalu sledila nova druženja Ljubljanske sekcije. foto: Ivan Kogovšek (2) in Darinka Mladenovič (3: siva čaplja) ●

→ Varno v prezimovališča?

// Daniel Lingenhöhl (Süddeutsche Zeitung), prevod Jakob Smole

V Evropi vsako leto nelegalno pobijejo do 100 milijonov ptic, večino od teh med selitvijo. Kljub temu pa naravovarstveniki poročajo o prvih uspehih v boju proti prepovedanemu lovu.

Strel je septembra nad Malto sklatil z neba malega klinkača (*Aquila pomarina*) z imenom Sigmar iz nemške dežele Brandenburg. Čeprav so naravovarstveniki poškodovano žival našli in jo z letalom prepeljali na veterinarsko kliniko Svobodne univerze v Berlinu (Freie Universität Berlin), je orel poginil. V Nemčiji gnezdi danes le še 90 parov malih klinkačev. Sigmar je bil up preživetja te populacije. Življenje je izgubil na svoji prvi selitvi v afriška prezimovališča. Podobne zgodbe pa se dogajajo mnogim pticam na njihovi poti proti jugu. »Vsako leto v Evropi legalno pobijejo približno 120 milijonov ptic. Temu moramo prišteti še 30 do 100 milijonov nelegalno pobitih živali,« pravi Alexander Heyd iz Bonnskega odbora proti pobijanju ptic. Le del teh ptic sestavljajo pogoste vrste, kot so grivar (*Columba palumbus*), mlakarica (*Anas platyrhynchos*) ali fazan (*Phasianus colchicus*), ki ga lovci vnašajo v naravo. Lov s streljanjem doleti navadno ptice selivke: prepelice, drozge, škrajnce in slavce, in to v enaki meri kot redke sokole ali pobrežnike. »V Nemčiji je priba (*Vanellus vanellus*) uvrščena na Rdeči seznam, v Franciji pa jo lahko legalno lovijo,« pravi Martin Schneider-Jacoby iz organizacije Euronatur v Radolfzellu: »Zgolj francoski odstrel za štirikrat prekaša število v Nemčiji živčih prib.«

Po celotni Evropi izginjajo mnoge vrste, prizadeta pa je četrtna vseh lovnih vrst. »Poleg sprememb v kmetijstvu igra lov veliko vlogo pri nazadovanju vrst. Včasih poseže v srčiko populacij,« potrjuje Hans-Günther Bauer z Inštituta Maxa Plancka za ornitologijo v Radolfzellu. Ponekod se naravovarstveniki že desetletja borijo proti nelegalnemu lovu na ptice in zbirajo prepovedane mreže ali limanice, vlagajo prijave, obveščajo javnost in krepijo politični pritisk. Slednje se vse bolj splača.

»Italija je najboljši primer, kaj lahko storita obveščanje in

strožje uveljavljanje zakonodaje«, pravi Alexander Heyd. Od nekdanjih 2,6 milijona lovcev jih ima danes status le manj kot četrtina. Število legalnih lovilnih naprav se je skrčilo na stotino. Prodaja in uvoz pobitih ptic pevk sta prepovedana, število lovnih vrst in trajanje lovnih sezon pa sta se drastično skrčila. V mnogih krajih preganjajo celo nekoč intenziven divji lov. Italijanska gozdarska policija se danes uspešno spopada z nelegalnim lovom. »To so občutili celo pomembni funkcionarji,« pravi Heyd: »Predsednik južnoitalijanske lovske zveze je bil kaznovan prav tako kot znani kuhar iz Ischie, ki je za kulinarične potrebe lovil slavce.« »To je,« kot se izraža Alexander Heyd: »čudež južne Italije, saj današnja situacija ni več primerljiva s preteklo.« Martin Schneider-Jacoby se mu pridružuje: »Ker so zavarovana območja zdaj prepovedana za lov, se redke ptice, kot je žličarka (*Platalea leucorodia*), vračajo v Italijo.«

Uspešne pa so bile tudi akcije v drugih državah. Belgija je prepovedala lov na ptice pevke, Nemčija in Nizozemska pa sta omejili lov na gosi iz Arktike, ki prezimujejo v bibavičnem pasu Severnega morja. Slovenci so po mnenju Schneider-Jacobyja vzor Evrope: »Ne streljajo nobenih selivk. To je dosledno uveljavljanje Ptičje direktive.« Ta zakonska podlaga od leta 1979 ureja varstvo prostoživečih ptic v Evropski uniji in je najboljše pravno orožje nasprotnikov lova. Malta se mora v kratkem namreč zagovarjati pred Evropskim sodiščem zaradi nekaterih kršitev.

Günther Bauer priznava napredek, vendar ta zanj poteka prepočasi. »Vsako leto izgubimo milijone ptic. Pri tem še zdaleč niso zavarovane vse vrste, ki jim gre slabo,« je kritičen ornitolog. V zakonu so še vrzeli, njegovo uveljavljanje pa ni zmeraj dosledno. Razen tega se naravovarstveniki spopadajo tudi z neuspehi, kot potoži Alexander Heyd: »Francija spet dovoljuje pasti, ki ubijajo ptice pevke s padajočimi kamni.« Schneider-Jacoby pa je zaskrbljen zaradi Malte, Cipra in balkanskih držav: »Razmere so včasih katastrofalne.« Vzrokov za povečano aktivnost v teh državah je dovolj. Kljub vsemu se dogajajo manjši premiki na bolje: »To leto je bil prvič v stoletjih prepovedan spomladanski lov na Malti«, pravi Heyd. V tem času je preživelo veliko ptic, ki so letele prek Malte, najpomembnejše vmesne postaje na poti iz in v Afriko v Sredozemlju. »Letos opažamo mnoge redke ptice, ki pojoč sedijo na daljnovidih in drevesih, namesto da bi se v naglici selile naprej«, pravi Heyd in obljublja: »Delamo naprej!«

1: Nemčija in Nizozemska sta omejili lov na gosi iz Arktike, ki prezimujejo v bibavičnem pasu Severnega morja. Na sliki so belolične (*Branta leucopsis*) in grivaste gosi (*Branta bernicla*). foto: Eva Vukelič

1

2

3

Severni kovaček

// Alen Ploj

1: Ptica je sedela na košari, oči je imela zaprte.
foto: Alen Ploj

2: Ko sem se ozrl na pot, po kateri sem prišel, sem zagledal samca malega deževnika (*Charadrius dubius*)...
foto: Branko Brečko

3: Samec se je vrgel na trebuh in uprizoril srhljivo predstavo. S perutmi, ki so se zdela popolnoma polomljena, je mahal, kot da mu bije zadnja ura, in se po trebuhu vlekel naprej.
foto: Branko Brečko

Lani, meseca maja, me je znanec poklical po telefonu in mi povedal, da ima doma mladega vrabca, ki ni takšen kot vsi drugi vrabci. Našli naj bi ga ob cesti, kjer je ležal popolnoma izmučen in dehidriran. Hitro sem se odpravil tja, vendar z grenkim priokusom, ker sem sklepal, da za ptico ne bo rešitve.

Ko sem prišel tja, pa me ni pričakal vrabec, temveč severni kovaček (*Phylloscopus trochilus*). Ptica je sedela na košari, oči je imela zaprte. Če bi jo hotel pobožati, bi jo seveda lahko, vendar ptice nisem želel dodatno vznemirjati. Nekaj časa sem kovačka opazoval, saj ga še nisem imel priložnosti opazovati tako od blizu. Napravil sem nekaj posnetkov, potem pa smo začeli razmišljati, kam z njim. Domov ga nisem želel vzeti, saj imam doma dve mački – ena od njiju zelo spretno opreza za manjšimi glodavci in pticami in bi oslabeledo ptico takoj dodala na svoj jedilnik. Prva možna rešitev, moj dom, je torej odpadla. Ostala mi je torej le še ena možnost, in sicer, da ptico pustim tam, kjer so jo našli. Zanimivo je, da je bila najdena na robu ceste v centru Maribora. Kljub mojim pomislekom smo se odločili, da ptico damo v košaro in jo obesimo na drevo znančevega vrta. Vanjo smo ji dali vodo in nekaj semen. Pri znancu nimajo mačk, tako da je bila ptica tu vsaj malo bolj na varnem. Moje napovedi niso bile optimistične, vendar sem kljub vsemu upal, da ptica preživi.

Ko sem na dogodek skorajda že pozabil, sem prejel telefonski klic znanca in z njim veselo novico, da je ptica po treh dneh okrevanja v košari uspešno poletela.

Samec malega deževnika je uprizoril srhljivo predstavo

// Branko Brečko

Vsako leto gnezdi na produ vrbinske gramoznice nekaj parov malih deževnikov (*Charadrius dubius*). Navadno so na novjših delih gramoznice, kjer je dovolj pisanega proda, ki je primeren za skrivanje jajc. Za gnezdece si deževniki poiščejo kar kotanjico med okroglimi, ravno prav velikimi kamenčki, ki so po velikosti in barvi podobni njihovim jajcem. Tako jih skoraj nihče, ne človek ne žival, ne more zlahka odkriti. Samec in samica svoje gnezdo skrbno varujeta. Če samica vali, samec stoji na kakšnem višjem mestu, najraje na kupu gramoza ali na večjem kamnu, in budno opazuje okolico. Če opazi bližajočega se vsiljivca, prične glasno pivkati, samica pa se takoj neopazno odmakne od gnezda in včasih zleti prek vsiljivca na drugo stran. Oba glasno pivkata in če se kateremu približaš, steče nekaj metrov stran in spet pivka ter te tako poskuša zvabiti čim dlje od gnezda.

Podobno se je zgodilo tudi ob obisku vrbinskih breguljk (*Riparia riparia*), ko sem po naključju naletel na deževnika, ki sta se takoj po mojem prihodu glasno oglašala. Njun »piv, piv« je bil vedno glasnejši in zdelo se mi je, da je gnezdo zelo blizu, saj sta bila zelo vznemirjena. Letala sta z ene na drugo stran, tekala in počepala, ne da bi se oddaljevala, kot to ponavadi počnejo te plahe ptice. Ker sem imel namen opazovati breguljke, sem nadaljeval pot po nasipu do mesta, od koder jih ponavadi opazujem z daljnogledom. Večina mladičev breguljk je že poletela. Nekateri so še kukali iz lukenj, drugi pa so se obešali na vejice ob njih ali se spuščali na tla. Vrešče so čakali na obroke hrane, ki so jim jo vneto nosili starši. Zdeli so se mi kot roj čebel.

Ko sem se ozrl na pot, po kateri sem prišel, sem zagledal samca deževnika, ki je stražil na visokem kupu navožene gline, samica pa se je previdno približevala zelenim steblikam topinamburja. Vzel sem daljnogled v roke in ju opazoval. Nenadoma so izpod rastlinja pritekale majhne, komaj opazne črno-bele kepice, mladički malega deževnika. Začel sem se vračati. Ne vem, kdaj so mladički izginili, vem pa, da je bilo moje vračanje in približevanje pravi šok za oba starša. Pivkanje je bilo panično, oba sta me na vso silo poskušala odvrniti od mladičev. Samec se je vrgel na trebuh in uprizoril srhljivo predstavo. S perutmi, ki so se zdele popolnoma polomljene, je mahal, kot da mu bije zadnja ura, in se po trebuhu vlekel naprej. Kot bi klical: »Pridi, požri me! Vidiš, da sem ves neboljen in zate lahek plen!« Neverjetno, kako se je pripravljen žrtvovati za mladiče! Če bi šel za njim, bi se sicer umaknil nekaj korakov naprej in spet nadaljeval s predstavo vabljenja, dokler me ne bi odpeljal na varno razdaljo od mladičev.

Podobno predstavo je pred nekaj leti uprizoril tudi mali martinec (*Actitis hypoleucos*). Od dogodka dalje se vedno hitro umaknem daleč stran, da jih rešim hudih skrbi. Ob tem pa se zamislim in občudujem njihov boj za obstanek. ●

KODEKS SLOVENSКИH ORNITOLOGOV

Vsak slovenski ornitolog, opazovalec in proučevalec ptic naj:

- pred vsemi interesi zastopa interese narave in varstva ptic,
- pri svojem delu in tudi sicer ne vznemirja ptic po nepotrebnem in jim ne škoduje; prav tako naj ne ogroža drugih živih bitij in narave,
- ne jemlje ptic iz narave in jih ne zadržuje v ujetništvu,
- bo pri fotografiranju ptic in narave obziren; ogroženih vrst naj ne slika v gnezdu,
- vestno beleži vsa opažanja in skrbi, da se podatki po beležkah ne postarajo,
- sodeluje s kolegi, jim pomaga pri delu in skrbi za dobre odnose z njimi.

Unionski vrt vabi

Užijte trenutke poletja z okusi dobrega življenja!

Grand hotel Union d.d., Miklošičeva 1, 1000 Ljubljana; tel.: 01 308 1270; fax: 01 308 1015; e-mail: hotel.union@gh-union.si; www.gh-union.si

Divji petelin (*Tetrao urogallus*)

Nemalokrat sem se sprehajal po prostranih poključkih gozdovih, a do dneva nastanka teh fotografij takega lepota se nisem užrl. Domačini pravijo, da se na tej lokaciji zadržuje že nekaj let zapored. Divji petelin velja za največjega predstavnika koconogih kur. Med njimi se pojavljajo tudi osebk, ki imajo hormonske motnje in so zelo neboječi. Tudi ta je žal eden izmed teh.

Posneto na Pokljuki, konec maja 2008, Canon EOS 1D MkIII, objektiv Canon EF 70-200 2.8 IS L, Canon EF 500 4.0 IS L.

Anže Kacin, Zg. Besnica

1

Ko glina dobi krila

// Alenka Bradač

1: Tako je skupina otrok začela oblikovati ptice iz gline; s prsti, dlanmi in tudi pestmi.
foto: Martina Lipavšek

2: Pestrost narave, predstavljena v glini - izdelki šestletnih otrok.
foto: Alenka Bradač

Zagotovo se še spomnimo, kako prijetno je s prsti, ne glede na to, ali so ti na nogah ali rokah, bresti po zemlji, ki jo je ravnokar namočil dež ali pa kar vsebina najbližje kanglice. Tudi gnetenje testa nam pogosto še vedno daje poseben užitek, če le dopustimo, da nam testo počasi leze med prsti. Otroci niso pri tem nobena izjema. Prej velja obratno – oni še bolj uživajo.

V skupini šestletnikov smo se odločili, da svoje doživljanje ptic izrazimo z oblikovanjem gline. Ptice smo že pred tem opazovali v knjigah in na plakatih in si ogledali odlomek iz filma Nomadi neba. Pri modeliranju se mi namreč zdi zelo pomemben začetek: da še preden začnemo ustvarjati, začutimo tisto, kar bomo ustvarjali, ne glede na to, ali bomo za to uporabili glino, barve ali besede. Kaj nas premakne, notranje motivira, je tako različno, da bi skoraj lahko rekli, da ima vsak človek svoje edinstveno notranje sprožilo. Morda ga nekateri iščejo dalj časa, nekateri ga imajo, pa se tega ne zavedajo, a po njem stalno delujejo.

Za delo z glino potrebujemo poleg dobre volje še podlago, na kateri oblikujemo, skodelico vode in po želji tudi pokrovice flomastrov, paličice z ostrimi in razcefranimi robovi in podobne pripomočke, ki jih hitro najdemo v domačih predalih in nam pridejo prav pri ustvarjanju ptic. Ko smo nabrali ves potreben material, delo prepustimo svojim prstom. Iz manjšega kosa gline, v velikosti dlani, začnemo oblikovati. Sama sem se odločila, da na začetku otrokom pokažem, kako ptico najlažje oblikujejo. Vendar to ni potrebno, predvsem če otroci že imajo izkušnjo dela z glino. V pomoč si lahko pripravimo tudi slike ptic iz knjig in revij.

2

Pri nas so nastajali najprej ptički, ki so si bili podobni kot jajce jajcu. A kmalu so si otroci dovolili ustvarjati po svoje. Tako so kosi in koščki gline prevzemali podobe sov in ptičjih družin v gnezdih in ptičjih staršev, ki še čakajo, da se iz jajc izvalijo lačni kljuni, za njih pa so pri sosednji mizi nastajale orjaške, mastne gosence.

Ptico lahko oblikujemo iz enega kosa gline, tako da iz kroglice potegnemo glavo, kljun in na drugi strani rep. Dele ptice oblikujemo z rahlim pritiskanjem, vlečenjem in glajenjem gline v določeno smer. Kot pri vseh stvareh tudi tu velja, da vaja dela mojstra. Včasih je primernejše, da ptico sestavimo iz več delov. Pri tem si prej v manjšo posodo pripravimo kašo – manjši del gline temeljito zmešamo z vodo. S tako pripravljeno kašo dele ptice zlepiamo skupaj. Morda bomo na začetku pri pripravi kaše potrebovali nekaj vaje, saj mora biti ravno prav gosta, da deluje kot lepilo. Nastalim pticam lahko od spodaj s svinčnikom ali tanjšo paličico previdno zvrtnemo luknjico. V to luknjico pozneje - ko je ptica že prišla iz peči - potisnemo paličico in jo zataknejo v zemljo med cvetlice.

Ko zaključimo z oblikovanjem ptice, se posvetimo še njeni površini. Tu nam pridejo prav prej nabrani pripomočki. Če nam nastali relief ni všeč, lahko s prstom, ki ga pomočimo v vodo, hitro zgladimo površino in poskusimo znova. Ptice nato prepustimo toplemu zraku, da jih posuši, preden jih damo peči v posebno peč. Če te možnosti nimamo, bodo izdelki še zmeraj lepi, a krhki. Na koncu ostanke gline zapremo v dobro zaprto posodo, da se ne izsuši, in jo lahko ponovno vzamemo v roke, ko nas spet zasrbe prsti.

Ustvarjanje z glino naj vodi veselje, ki ga občutimo tisti hip, ko ustvarjamo, pa četudi po končanem delu ne bo vidnih rezultatov. Ti pravzaprav sploh niso tako pomembni, kot nekateri mislijo, da so. ●

→ EVROPSKI DAN OPAZOVANJA PTIC (EUROBIRDPWATCH 2008)

4. in 5. oktober 2008

Evropski dan opazovanja ptic je dogodek, katerega namen je seznaniti ljudi s pticami, njihovo ogroženostjo in načini varstva. Letošnji je že deveti zapovrstjo. V soboto in nedeljo, 4. in 5. oktobra, bo na tisoče ljudi po vsej Evropi svojo pozornost namenilo pticam. Organizirane aktivnosti bodo pripravili partnerji svetovne zveze za zaščito ptic BirdLife International, ki jo pri nas zastopa Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije.

Letos bomo posebno pozornost namenili pticam selivkam in njihovim selitvenim potem. Nekatere ravno zdaj zapuščajo Evropo in so namenjene v Afriko, medtem pa k nam prihajajo prvi gostje s severa, ki bodo zimo preživeli pri nas. Ptice selivke ne poznajo meja. Poleg gnezdišč in prezimovališč so za preživetje teh vrst nujno potrebna tudi vmesna postajališča, kjer se lahko nahranijo in odpočijejo. Omrežje mednarodno pomembnih območij za ptice (IBA) je bilo vzpostavljeno tudi z namenom, da se zaščiti pomembne postaje na selitveni poti in tako pomaga ohraniti številne vrste ptic. To omrežje danes deluje v več kot 120 državah po svetu. Po drugi strani pa lahko ptice selivke opazujemo tudi na domačem vrtu ali v mestnem parku.

S temi območji in njihovim svetom ptic se boste ob strokovnem vodstvu podrobneje seznanili prav na vodenih izletih v soboto in nedeljo 4. in 5. oktobra!

Vsi izleti se pričnejo ob 9. uri!

SOBOTA, 4. oktober 2008

• **Ribnik Vrbje pri Žalcu** (vodijo Miha Kronovšek, Matej Gamser in Janez Senegačnik) Dobimo se ob 9:00 na avtobusni postaji v Žalcu.

• **Renški glinokopi** (vodita Tomaž Berce in Jernej Figelj) Dobimo se ob 9:00 pred cerkvijo v Renčah.

• **Škocjanski zatok** (vodita Igor Brajnik in Bojana Lipej) Dobimo se ob 9:00 pred bazo AMZS v Bertokih.

• **Iški morost na Ljubljanskem barju** (vodita Žiga Iztok Remec in Ivan Kogovšek) Dobimo se ob 9:00 pred picerijo Mars v Brestu.

• **Radensko polje** (vodita Leon Kebe in Miša Pintarič) Dobimo se ob 9:00 pri Centru Grajski vrt Boštanj (Veliko Mlačevo pri Grosupljem).

• **Izlet za mlade ornitologe na zadrževalnik Medvedce** (vodijo mladi ornitologi Tanja Sumrada, Blaž Blažič in Jurij Hanžel) Dobimo se ob 9:00 na železniški postaji na Pragerskem.

NEDELJA, 5. oktober 2007

• **Kočevsko jezero** (vodi Mirko Perušek) Dobimo se ob 9:00 na glavni avtobusni postaji v Kočevju.

• **Trbojsko jezero** (vodita Tone Trebar in Tomaž Remžgar) Dobimo se ob 9:00 pri ribiški brunarici v Prašah (med Zbiljami in Kranjem).

• **Mariborski mestni park** (vodi Matjaž Premzl) Dobimo se ob 9:00 pred akvarijem.

• **Park Tivoli** (vodita Dare Fekonja in Jošt Stergaršek) Dobimo se ob 9:00 pred kopališčem v Tivoliju.

Vse dodatne informacije dobite v pisarni društva na številki 01 / 426 58 75.

Veselite se vaše udeležbe in vas nestrpno pričakujemo!

CARL ZEISS SPEKTIVI DIASCOPE

Doživete vizije

Okular
15 – 45 x (Diascope 65 T* FL)
20 – 60 x (Diascope 85 T* FL)
Okular
30 x (Diascope 65 T* FL)
40 x (Diascope 85 T* FL)

Kamera okular DC4 Sedaj lahko istočasno opazujete in »digiskopirate« z vgrajenim digitalnim fotoaparatom (4 milj. točk)

ZEISS Victory
Diascope 65 T* FL in
Diascope 85 T* FL

FL – fluoridna optična stekla – ostrina do roba, bogastvo naravnih barvnih odtenkov in kontrastov

NOVO! LotuTec™ – večslojni protiodsevni zaščitni nanos na zunanjih optičnih površinah s kapljičastim odbojem vode in nečistoče – od marca 2008!

Carl Zeiss d.o.o.
Cesta Ljubljanske brigade 9a
1000 LJUBLJANA
Tel. 031 687 576
E-pošta: info@zeiss.si

1

2

3

4

Mladinski ornitološki raziskovalni tabor Budanje 2008

// pripravili mentorji in udeleženci tabora

1: Mladi ornitologi so se z mentorji zbrali na mladinskem ornitološkem raziskovalnem taboru v šoli v Budanjah. foto: Tomaž Mihelič

2: Glavni namen skupine za vrabce je bil ugotoviti delež italijanskega vrabca (*Passer x italiae*) v Vipavski dolini. foto: Borut Kumar

Na začetku letošnjih poletnih šolskih počitnic smo se zbrali mladi ornitologi in mentorji iz vse Slovenije in teden dni taborili v stari šoli v Budanjah. Raziskovali smo predvsem ptice v Vipavski dolini, odpravili pa smo se tudi v Trnovski gozd, na Nanos in Kras. V nadaljevanju si preberite, kaj vse smo odkrili.

Skupina za italijanske in domače vrabce

Kristina Jurman, Alenka Mrakovčič, Metka Šuc in mentorji Dejan Bordjan, Alenka Bradač, Tomaž Mihelič

Če bi sklepali po številu mentorjev, je bila »vrabčja« skupina gotovo najtežja. Kar trije so bili potrebni, da so bili kos zahtevni nalogi. In kaj smo delali? Šteli smo vrabce. No ja, ne samo to. Glavni namen skupine je bil ugotoviti delež italijanskega vrabca (*Passer x italiae*) v Vipavski dolini, obenem pa še pogledati, ali se deleži le-teh po Vipavski dolini razlikujejo. Plan je torej obetal enostavno delo, pa se je kljub temu izkazalo, da pri iskanju in določanju vrabcev ni vedno tako. Najprej je bilo treba poiskati samčke, saj je samice zelo težko razlikovati. Kmalu smo se naučili, da je pri tem izredno pomembno poslušanje oglašanja, saj so se v tem času, ko so bile samice močno zaposlene s hranjenjem mladičev, oglašali predvsem samci. Tudi pri določanju smo imeli nekaj problemov. Vrabci so navadno posedali po strehah in neredko smo dolgo čakali, da smo videli najboljši razlikovalni znak – obarvanost temena na glavi. Težava je bila tudi pri določanju t.i. križancev med italijanskim in domačim vrabcem (*P. domesticus*). Toliko, kolikor je bilo le-teh, je bilo tudi variacij. V tednu dni nam je uspelo razvrstiti 327 samčkov, od katerih je bila kar polovica italijanskih, križanci in domači vrabci pa so si skoraj enakovredno razdelili preostanek. Ugotovili smo tudi manjšanje deleža italijanskega vrabca od zahoda proti vzhodu.

Ker smo popisovali po vaseh, smo srečali veliko zanimivih ljudi, pojedli marsikateri sladolek in uživali v opazovanju šopirjenja vrabcev po žlebovih. Popoldne smo se namesto vrabcem posvečali nekaterim drugim redkim vrstam v Vipavski dolini, tako da je bila mera na koncu tedna lepo polna.

Skupina za ptice na travnikih in poljih

Omar Alhady, Gašper Kodele, Maja Slak, Zala Vuga ter mentorja Matjaž Kerček in Urša Koce

Namen naše skupine je bila izdelava preproste ekološke raziskave, s katero smo primerjali vrstno in številčno zastopnost ptic na različnih območjih. Ptice smo popisali na štirih, približno 20 ha velikih ploskvah, na katerih prevladujejo travniki in polja, in sicer v Vipavski dolini, na Krasu, Trnovskem gozdu ter Nanosu. Udeleženci skupine smo pri tem spoznali eno izmed temeljnih metod štetja gnezdečih ptic – kartirno metodo. Na digitalnih orto-foto posnetkih območij smo označili mesto, število, spol in vedenje (območno petje, svarilno oglašanje, krmljenje mladičev...) opaženih ptic. Na vsakem območju smo opravili le po en popis. Rezultati, ki smo jih dobili s tovrstnim štetjem, so zgolj provizorični, saj je pri uporabi kartirne metode priporočljivo opraviti 8 - 10 ponovitev popisa na nekem območju.

Na naših popisnih ploskvah smo skupno registrirali 35 vrst ptic. Od teh smo jih 27 uvrstili v kategorijo verjetna gnezdilka. Največ vrst je bilo v skladu z našimi predvidevanji na Nanosu, saj je bila na tej popisni ploskvi pestrost habitatov največja. Najmanj vrst smo zabeležili na Golcu, kjer je pestrost habitatov najnižja, vendar pa smo tam zabeležili vrste, ki jih na drugih ploskvah nismo. Zlasti je zanimiva zelo visoka številčnost poljskih škrlancev (*Alauda arvensis*). Na popisnem območju v Vipavski dolini smo registrirali predvsem vrste, ki gnezdiijo v živih mejah, medtem ko je bilo na samih njivskih površinah zelo malo ptic. Iz tega je razviden velik pomen živih mej in posameznih dreves za ptice v kulturni krajini.

Skupina za redke ptice Vipavske doline

Ana Bembič, Valentin Gregor, Tjaš Jarc, Valentina Sergaš ter mentorja Tomaž Berce in Tina Sušmešlj

Cilj naše skupine je bil popis redkih vrst na območju Vipavske doline, Komenskega in Goriškega Krasa ter Trnovskega gozda. Posvetili smo se predvsem popisovanju ciljnih vrst ptic, ki so redke na območju celotne Slovenije in jih najdemo na območjih našega raziskovanja. Gre za nižinske vrste, kot so črnočeli srakoper (*Lanius minor*), črni škarnik (*Milvus migrans*) in čapljica (*Ixobrychus minutus*) ter vrste kraških planot, kot so vrtni strnad (*Emberiza hortulana*) in kačar (*Circaetus gallicus*). Dvakrat smo izvedli monitoring selitve ujed in drugih ptic na južnem robu Trnovskega gozda, kjer smo imeli priložnost opazovati tudi dve eksotično obarvani ptici, slegurja (*Monticola*

saxatilis) in puščavca (*Monticola solitarius*). Spoznali smo tudi metodo popisa sov s pomočjo posnetka oglašanja in uspešno doživeli odziv malega skovika (*Glaucidium passerinum*) in kozače (*Strix uralensis*). Odkrili smo novo lokacijo male uharice (*Asio otus*) na Trnovski planoti, kjer smo prisluhnili oglašanju treh mladičev.

V Vipavski dolini smo preverili in potrdili tri različna gnezdišča črnočelega srakoperja, opazovali smo gnezdo črnega škarnika ter popisali veliko število različnih vrst ptic. Vse podatke smo vnesli v obrazce za Novi ornitološki atlas Slovenije. Poleg tega je bila naša naloga zbrati opazovanja vseh skupin na taboru. Končni seznam je obsegal kar 120 vrst ptic.

Skupina za kačarja in druge ujede

Matej Gamser, Neža Kocjan, Nika Mori, Anže Škoberne in mentor Matjaž Premzl

V naši skupini smo si naložili zahtevno nalogo, da na kraški planoti Selivec poiščemo gnezdo kačarja. Gnezdo smo večino časa iskali z bližnjega travnika, od koder je bil lep razgled na celotno severno stran Selivca. Med čakanjem na to, da bosta kačarja »izdala« gnezdo, smo opravljali monitoring ujed. Pogoste ujede so bile kanje (*Buteo buteo*) in sršenarji (*Pernis apivorus*), med redkejšimi pa beloglavi jastreb (*Gyps fulvus*) in planinski orel (*Aquila chrysaetos*). Ko smo že po nekaj dneh skoraj obupali nad iskanjem gnezda, je na bližnje drevo priletel kačar, ki je imel v kljunu nekakšno podolgovato stvar, za katero mislimo, da je bila veja ali pa kača. Na isto drevo je kmalu zatem priletel še drugi kačar. To domnevno lokacijo za gnezdo smo si vsi vtisnili v spomin, saj sta oba kačarja nato še nekajkrat pristala na istem drevesu. Ko smo se naslednji dan odpravili poiskat gnezdo, smo na drevesu našli le manjše gnezdo, za katerega domnevamo, da je nadomestno. Ker večje ujede potrebujejo za jadranje termiko, ki je najmočnejša dopoldne, nam je ostalo veliko časa za opazovanje ptic popoldne in ponoči. Tako smo v Vipavski dolini opazovali črnega škarnika, črnočelega srakoperja, čapljice in velike strnade (*Miliaria calandra*), v Trnovskem gozdu pa planinske orle, kačarja, hribskega škrlanca (*Lullula arborea*) in skalne strnade (*Emberiza cia*). Na nočne terene smo se odpravili trikrat in sicer na Nanoščico, kjer smo prešteli kosce (*Crex crex*) in našli novo pegasto sovo (*Tyto alba*). Naslednji večer smo se odpravili na Banjšice, kjer smo popisali največ velikih skovikov (*Otus scops*), nekaj pa tudi koscev, lesnih sov (*Strix aluco*), malih uharic in podhujk (*Caprimulgus europaeus*). Zadnji večer pa smo v Vipavski dolini poslušali mladiče velike uharice (*Bubo bubo*).

Na tem taboru smo spoznali veliko vrst ptic, ki jih drugod po Sloveniji ni, zato je tabor za nas nepozabna, poučna in zabavna dogodivščina.

Skupina za sove in detle Trnovskega gozda

Ajda Hain, Manca Jereb, Aleksander Kozina in mentor Aljaž Rijavec

Naša skupina se je posvetila pticam Trnovskega gozda, predvsem malemu skoviku, belohrbtemu (*Dendrocopos leucotos*) in triprstemu detlu (*Picoides tridactylus*). S popisom smo lahko zadovoljni, saj smo popisali tri triprste detle, enega belohrbtega in enega malega skovika. V naravnem rezervatu Smrečje smo poleg že omenjenega malega skovika in triprstega detla opazili tudi odraslo kozačo, ki je bila ves čas blizu svojega še puhastega mladiča. Belohrbtega detla smo slišali v bližini Putrihiovih klavž. Kljub temu, da nam je bilo v gozdu lepo, ker ni bilo preveč vroče, smo se odpravili tudi v Vipavsko dolino. Obiskali smo smetišče pri Ajdovščini, Otlico, Vogršček in Renške glinokope. Šli smo tudi na nočni teren popisovat kozačo, ki je nismo našli, smo pa na Gospodovi senožeti v Trnovskem gozdu slišali odraslo malo uharico in tri njene mladiče. Na taboru smo videli vsega skupaj več kot 60 vrst ptic.

ZAHVALA

Bivanje v stari šoli v Budanjah nam je omogočila Krajevna skupnost Budanje, tabor pa so finančno podprli Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije ter družba Mobitel.

→ Fotografije fundacije Saxifraga

Zbirka fundacije Saxifraga šteje več kot 150.000 naravoslovnih fotografij, ki jih za objavo v naravovarstveni publikaciji v primeru, da finančna sredstva niso na voljo, dobite brezplačno.

S svojimi fotografijami pa se lahko pridružite skoraj 100 evropskim naravoslovnim fotografom, ki so z namenom, da bi pripomogli k varstvu narave, že prispevali fotografije v zbirko Saxifraga.

Več informacij na spletni strani www.saxifraga.nl.

1

2

3

4

Kdaj so se letos vrstile prve selivke

// Eva Vukelič

1: Prvo kukavico so mladi ornitologi opazili že v času zimskega tabora v Škocjanskem zatoku februarja! foto: Miha Krofel

2: V Notranjskem regijskem parku so poskušali navdušiti otroke in učence za opazovanje prihoda ptic selivk s pravo plakatom za beleženje opazanj posameznih vrst ptic.

Tudi letos smo sodelovali v preprosti raziskavi Pomlad prihaja! (ang. Spring Alive!), ki jo opravlja BirdLife International, svetovna zveza za varstvo ptic. Gre za vsakoletno beleženje prvih opazovanj kmečke lastovke (*Hirundo rustica*), bele štorke (*Ciconia ciconia*), kukavice (*Cuculus canorus*) in hudournika (*Apus apus*) na spletni strani www.springalive.net. Poleg množičnega spremljanja vračanja selivk v Evropo je namen akcije tudi spodbujanje mladih k opazovanju in zavedanju narave.

Opazovanja po vsej Evropi

Od februarja do junija letos smo v 37 evropskih državah spremljali, kdaj se bodo ptice vrstile iz svojih prezimovališč. Skupaj smo zbrali več kot 56.000 opazovanj! Najprej smo opazili bele štorke. Nekatere sploh niso zapustile Evrope. Sledile so lastovke, kukavice in nazadnje hudourniki. Čeprav so bila letos prva opazovanja selivk zgodnejša kot lani, pa se je večina ptic pojavila kasneje kot prejšnja leta.

Regija	belastorklja	kmečklastovka	kukavica	hudournik	skupaj
Notranjsko-kraška	228	302	171	176	877
Osrednje-slovenska	19	20	11	10	60
Podravska	16	8	4	1	29
Gorenjska	8	7	9	2	26
Savinjska	8	10	4	3	25
Obalno-kraška	3	7	3	2	15
Pomurska	6	3	3	0	12
Jugovzhodna Slovenija	4	2	4	2	12
Goriška	0	6	3	3	12
Spodnjeposavska	3	3	1	0	7
Zasavska	0	0	0	0	0
Koroška	0	0	0	0	0
Skupaj	295	368	213	199	1075

Tabela: Število prvih opazovanj selivk v Sloveniji

Oboje je lahko povezano z vremenskimi razmerami. Letos se je pomlad sicer začela zgodaj, a so bila vmes precej hladna obdobja, kar lahko zadrži prihod selivk. Šele z vsakoletnim spremljanjem njihovega prihoda pa bomo lahko ugotovili, ali je spomladanski prihod ptic selivk kakor koli povezan s podnebnimi spremembami.

država	št. opazovanj
Italija	15.367
Rusija	9.640
Poljska	9.245
Irska	8.071
Latvija	2.884
Belorusija	2.285
Estonija	1.270
Ukrajina	1.127
Slovenija	1.075
Bolgarija	1.015
preostale države	4.284
skupaj	56.263

Tabela: Deset v opazovanju najbolj prizadevnih držav v Evropi

Kako smo opazovali selivke v Sloveniji

Nekatere bele štorke so zimo preživele tudi v Sloveniji. Od tod zgodnji podatek o prvi štorci 11. januarja v Podravju. Bolj množično smo jih začeli videvati konec marca. Prva kmečka lastovka je bila zabeležena 4. marca na Obali. Proti koncu meseca pa je bilo vedno več opazovanj tudi iz notranjosti Slovenije. Prvo kukavico so mladi ornitologi opazili že v času zimskega tabora v Škocjanskem zatoku dne 28. februarja! Večino pa smo jih prvič slišali šele od začetka aprila dalje. Hudournike kljub razširjenosti v mestih pri nas še precej slabo poznamo. Tako je bila verjetno marsikatera lastovka po pomoti preimenovana v hudournika. Prvo zanesljivo opazovanje je bilo tako zabeleženo 1. aprila na Goriškem, večkrat pa smo jih opazovali šele konec aprila.

Kot je razvidno iz tabel, smo iz Slovenije prispevali kar precej opazovanj. Velik delež gre na račun sodelovanja Notranjskega regijskega parka in njihove mreže šol in vrtcev. Poleg notranjskih šol so pri opazovanju sodelovali tudi učenci in učitelji OŠ

F. S. Finžgarja Lesce, OŠ Borisa Kidriča Kidričevo, OŠ Cankova, OŠ Ljubecna, OŠ Brezovica pri Ljubljani, OŠ Božidarja Jakca Ljubljana, Gimnazija Brežice in Vrtec Bevke ter številni posamezniki. Vsem skupaj smo hvaležni za vsak posamezen prispevek in upamo, da bomo naslednjo pomlad spet skupaj nestrpno pričakovali prihod selivk v naše kraje. Izdajo gradiva v slovenščini nam je omogočil RSPB, Britanski partner BirdLife International.

Opazovanje ptic selivk v mreži šol in vrtcev Notranjskega regijskega parka

// Meta Vončina Gnezda

Otroci in mladostniki se dandanes čedalje bolj oddaljujejo od narave in vse več časa preživijo doma pred televizijo ali za računalnikom, večina pa jih skorajda niti ne zna več opazovati narave. V Notranjskem regijskem parku smo zato že drugič poskušali navdušiti otroke in učence za opazovanje prihoda ptic selivk v okviru DOPPS-ove raziskave Pomlad prihaja. Glede na to, da je bil že lansko leto odziv na našo pobudo k sodelovanju pri opazovanju prihoda selivk zelo velik, smo se letos na izvedbo te akcije še posebno pripravili. V ta namen smo pripravili plakate s fotografijami bele štorke (*Ciconia ciconia*), kmečke lastovke (*Hirundo rustica*), hudournika (*Apus apus*) in kukavice (*Cuculus canorus*) ter tabelo za vnašanje prvih letošnjih opazanj posameznih vrst ptic. Izpolnjeni plakati so tako na koncu vključevali imena in priimke opazovalcev ter kraje in datume njihovih prvih opazanj posameznih vrst ptic. Učitelje in vzgojitelje iz mreže šol in vrtcev Notranjskega regijskega parka smo pred začetkom akcije obvestili o pripravljenih plakatih za pomoč pri opazovanju prihoda ptic selivk in jih seznanili z raziskavo Pomlad prihaja. Predstavili smo jim tudi glavni namen teh plakatov, in sicer, da bi mlade in tudi njihove starše motivirali, da bi se čim večkrat odpravili v naravo, jo čim bolj doživeli in se jo naučili pozorno opazovati. Za otroke v vrtcu smo izdelali njihovi starosti prilagojene plakate, v katere vzgojiteljice niso vpisovale datumov in krajev opazovanj, temveč so vsakemu otroku, ki je opazil določeno vrsto ptice, dale poleg njegovega imena žig. Seveda so otroci želeli kar čim hitreje dobiti vse štiri žige, zaradi česar so jih morali starši pogosto voziti v naravo in skupaj z njimi dobro opazovati in poslušati.

Naš namen je bil vsekakor dosežen. Vzgojiteljice in učiteljice so povedale, da so otroci in učenci veliko govorili o svojih opazovanjih. Pa ne samo to, mladi so tudi po prvem opazovanju selivk še naprej z zanimanjem opazovali ptice in dogajanja v zvezi z njimi. Tako so se na primer vedno znova vračali k hiši v Martinjaku, na kateri gnezdi par štorke in skrbno opazovali, kaj delata štorci in kaj se dogaja v gnezdu. Štorci v Martinjaku so hodili gledat celo učenci iz Cerknice in še bolj oddaljenih Begunj. Po zapisanih vtisih sodeč so učenci tudi budno pazili, kdaj se bodo k njim vrstile kmečke lastovke in si zapisali vtise o svojih prvih srečanjih, nato pa so dogajanja okrog gnezd še naprej redno spremljali. Tudi prvo oglašanje kukavice je marsikateremu mlademu letos ostalo v spominu kot posebno doživetje. Marsikdo pa se je naučil razlikovati med kmečko in mestno lastovko (*Delichon urbicum*) ter hudournikom.

Tudi število zabeleženih opazovanj v mreži šol in vrtcev Parka ni majhno. Na plakatih je bilo skupno zabeleženih 233 opazovanj bele štorke, 254 opazovanj kmečke lastovke, 173 opazovanj (slišanj) kukavice ter 93 opazovanj hudournika. V naši akciji so sodelovali učenci nižjih razredov Osnovne šole Notranjski odred Cerknica ter njenih podružnic v Begunjah in Grahovem, učenci nižjih razredov OŠ Jožeta Krajca Rakek, OŠ heroja Janeza Hribarja Stari trg, OŠ Toneta Šraja Aljoše Nova vas ter starejši otroci iz Vrtca Martin Krpan Cerknica.

Zaključim lahko, da je bila akcija Notranjskega regijskega parka z izdelavo plakatov "Opazujmo prihod prvih selivk" zelo uspešna tako po odzivu mladih in njihovih staršev ter učiteljev nanjo kot tudi po številu opazovanj. Plakati so bili uspešen didaktični pripomoček pri popestritvi šolskega vsakdana, mladi pa so z njimi dobili motivacijo za natančnejše opazovanje in doživljanje narave. ●

1

Določanje ptičjih sledov v skalni steni

// Tomaž Mihelič

1: Izbljuvke krokarja (*Corvus corax*; na sliki) bomo tako kot izbljuvke drugih vrst najlaže našli na izpostavljenih mestih vrh stene. foto: Tomaž Mihelič

2: Sove so zaradi svoje nočne aktivnosti težavne za opazovanje. Še največkrat se nam jih posreči odkriti na mestih, kjer se zaradi razčlenjenosti stene počutijo varno skrite. foto: Tomaž Mihelič

3: Pri vejnatih gnezdih lahko gnezditve potrdimo tudi na podlagi finega nastilja vrh gnezda. Vejnata krokarjeva gnezda so na primer pogosto v varnem zavetju previsov. foto: Tomaž Mihelič

4: Na daleč viden iztrebek je značilno znamenje, da v steni živi večja ptica. foto: Tomaž Mihelič

5: Paleta barv, ki nam jasno pove, kako je z vlažnostjo skalovja. Sledove ptic bomo torej iskali predvsem po svetlih odtenkih barv. foto: Tomaž Mihelič

Pri popisih ptic se nam pogosto zgodi, da obiščemo kak kraj, a na njem ne opazimo ničesar. Pa tam res ničesar ni? To lahko zatrdimo šele po velikem številu obiskov te lokacije. V praksi pa se nam pogosto zgodi, da časa, ki bi ga morali nameniti obiskom samo ene lokacije, preprosto nimamo. V takšnih primerih je zelo dobrodošlo, da skušamo pojavljanje ptic na lokaciji potrditi tudi na podlagi znakov v steni, ne le z neposrednim opazovanjem ptice same. V tem prispevku bom skušal v kratkem predstaviti način, kako pristopam k popisu skalnih sten in se skušam že v prvem obisku čim bolj informirati o številu njenih pernatih prebivalcev.

Načrtovanje primerne časa obiska ima pri tem pomembno vlogo. Obisk skalne stene v maju mi navadno odgovori na največ vprašanj in kljub temu, da bi bilo zaradi posameznih vrst ptic steno dobro obiskati že veliko prej, se izkaže maj za dober kompromis. Če hočem biti že ob prvem obisku stene učinkovit, si steno ogledam najprej na karti. Z njeno pomočjo določim najlažji dostop in razgledne točke, od koder si bo mogoče steno ogledati. Najlažje je, če najdem točko, s katere vidim steno s sprednje strani, čim bolj v isti višini. Navadno izbiram razgledišča, ki so od 100 do 300 metrov stran od stene. S pomočjo karte določim tudi čas obiska, ob idealni svetlobi. Z vidika aktivnosti ptic so sicer najboljši jutranji ali večerni obiski, a kljub temu zelo priporočam obisk stene, ki je osvetljena s svetlobo od zadaj ali od strani. Slednja nam pomaga tudi pri hitrejšem odkrivanju struktur v steni.

Da moramo biti pri obisku pozorni na vse ptice, ne bom posebej poudarjal. Verjetno pa se prav vsi sekundarni duplarji lahko znajdejo na seznamu gnezdilcev skalnih sten. Ob prihodu na razgledišče navadno steno najprej

opazujem brez daljnogleda, po četrto ure pa začnem iskati druge sledove življenja v steni. Najprej steno temeljito pregledam z daljnogledom ali teleskopom. Pri tem pozornost posvečam natančno določenim mestom v steni. Prvi pridejo na vrsto razgledni skalni roglji, na katerih ptice najraje posedajo. Na teh mestih so ob pojavljanju večjih ptic po večini sledovi iztrebkov. Ta mesta dež hitro izpere, zato nikar ne obupajmo, če na njih ne bomo opazili ničesar. Nato pregledam predele stene, ki so z vidika gnezdenja najbolj zanimivi. Prav vse ptice, ki v steni gnezdijo, v njej iščejo varnost, zato se osredotočim na najbolj nedostopna mesta. Tudi to, koliko je stena zaščiten pred padavinami, ima pri izbiri gnezda očitno pomembno vlogo. Pregledam torej predvsem previsne, suhe predele v steni. Te določim na podlagi barve skale. Suha območja so najsvetlejša, v apnencu navadno belih ali rumenkastih barv. Mesta, ki jih dež namoči, so v sivih odtenkih, kako hitro pa se skala po dežju posuši, lahko hitro opazimo po svetlosti sivine. Mesta, ki so vlažna tudi ob suhem vremenu, so od daleč videti skoraj črna. Na omenjenih suhih predelih pozorno pregledam razčlenjena mesta z obilico polic, razpok ali lukenj. Gnezda se pri večini vrst ne vidi, saj jih bodisi ne spleta (sokoli in sove) ali pa gnezdijo globoko v skalni duplini. Hitro opazna so torej samo gnezda krokarja (*Corvus corax*), planinskega orla (*Aquila chrysaetos*) in lastovk. Pri drugih vrstah pa je treba biti pozoren na iztrebke v okolici struktur, ki omogočajo gnezdenje, pri sokolih in sovah predvsem na iztrebke in ostanke plena v bližini skalnih polic ali lukenj ali pa na ostanke materiala, iz katerega je v duplu spleteno gnezdo.

Dobra stran odkrivanja gnezdil v steni na podlagi sekundarnih znakov je tudi ta, da gnezdenje vsaj deloma lahko potrdimo tudi v negnezditvenem obdobju. Izbljuvki velike uhare (*Bubo bubo*) ali sokola selca (*Falco peregrinus*), vejnata gnezda planinskega orla in krokarja ali zidana gnezda lastovk so dober dokaz, da se tu pojavljajo ali gnezdijo vrste, ki jih lahko iščemo prek celega leta, gnezditve pa nato potrdimo med kratkim obiskom v gnezdilni sezoni. ●

2

3

4

5

avtorji:

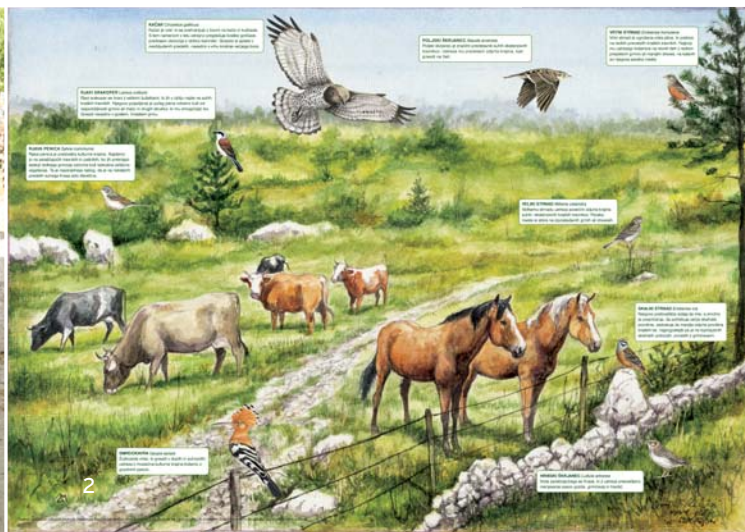
Bojana Lipej

Andrej Medved

Borut Mozetič

Tadeja Oven

Nataša Šalaja

fotografi:

1: Andrej Medved

3: Tadeja Oven

4: Petra Vrh Vrežec

1// Primo praznoval svoj prvi rojstni dan

V petek, 1. avgusta, smo se predstavniki pisarne DOPPS na povabilo Društva Boškarin iz Kopra udeležili praznovanja prvega rojstnega dne boškarina Prima, ki je trenutno še vedno v reji na kmetiji Franko in Adrijano v vasi Potok v zaledju Kopra. Za Prima bo kmalu napočil čas premestitve v Naravni rezervat Škocjanski zatok, kjer bo v družbi kamarških konjev skrbel za pticam prijazno upravljanje vlažnih in močvirnih travnikov. Poleg koristnega dela, ki ga bodo te živali opravljale pri upravljanju vlažnih travnikov in trstičja, bodo tudi atrakcija za obiskovalce. Predpogoj za naselitev živali je vzpostavitev ustreznih pašnih struktur, ki bodo omogočale kontrolirano pašo in preprečevale prehod živali izven območja sladkovodnega dela naravnega rezervata na bertoški bonifikci. Za postavitev pašne ograje v skupni izmeri 13 km smo pridobili dodatno sofinanciranje EU v okviru projekta Zatok (PPS INTERREG IIIA Slovenija-Italija 2000–2006). Boškarin Primo predstavlja poskus ponovne oživitve stare istrske pasme goveda v Slovenski Istri, kar nam je uspelo v sodelovanju z Mestno občino Koper, Veterinarsko ambulantno Koper in društvom Boškarin. V okviru reintrodukcije omenjene pasme je govora tudi o vzpostavitvi posebnega parka avtohtonih istrskih pasem živali v zaledju občine Koper. V imenu DOPPS ob tem čestitamo Primu za prvo leto in ga že nestrpno pričakujemo v rezervatu,

kjer se bo lahko spoznal tudi z našimi člani in ljubitelji ptic. Ob tem se za vso pomoč in svetovanje zahvaljujemo tudi našim prijateljem in projektnim partnerjem iz Deželnega naravnega rezervata Izliv Soče v Italiji. AM in BM

2// Priročnik za kmete na območjih Natura 2000

V okviru projekta Natura Primorske ter naših aktivnosti za vzpostavitev ugodnih pogojev za bivanje ptic suhih ekstenzivnih travnikov in pašnikov smo pripravili zloženko in priročnik za kmete. V njiju so na območjih Kras, Trnovski gozd – južni rob in Nanos, Banjšice, Breginjski Stol in Planja ter Julijske Alpe predstavljena priporočila za upravljanje suhih travnikov, kot npr. ohranjanje odprtih in polodprtih travnatih površin, ohranjanje značilnih krajinskih elementov, kombinirana ali mešana paša, ekološko kmetovanje ter druga priporočila. Povzeti so tudi rezultati pašnega poskusa na Podgorskem krasu. Poseben pečat je dal publikacijam naš dolgoletni sodelavec g. Jurij Mikuletič, ki je s svojim naravovarstvenim čutom upodobil kraško krajino s pripadajočimi pticami, in sicer vrtnim strnadom, poljskim škrjancem, rjavim srakoperjem, velikim strnadom, hribskim škrjancem, rjavo penico, smrdokavro, skalnim strnadom ter kačarjem. Publikacija je namenjena predvsem kmetom. Za sodelovanje pri pripravi se zahvaljujemo partnerjem; Zavodu RS za varstvo narave OE Nova Gorica ter Kmetijsko-gozdarskemu zavodu Nova Gorica.

Za tiste, ki bi želeli imeti publi-

kaciji, ju lahko prevzamete v naši pisarni DOPPS na Tržaški cesti 2 vsak dan med 9. in 15. uro, oziroma si ju zagotovite po pošti z naročilom na telefon 01/426 58 75. AM

3// V naravnem rezervatu Škocjanski zatok smo postavili table

Konec maja smo v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok postavili serijo informativno – interpretacijskih tabel, ki so postavljene ob krožni učni poti in opazovališčih na Bertoški bonifikci. Na tablah so v treh jezikih, poleg slovenščine še v italijanščini in angleščini, predstavljeni različni življenjski prostori in nekatere najbolj značilne vrste, ki jih imamo priložnost opazovati na sprehodu. Gre za 11 kompletov interpretativnih tabel, med katerimi je šest enakih, z osnovnimi informacijami o Škocjanskem zatoku, drugih pet pa pojasnjuje glavne značilnosti življenjskih prostorov in vrst, ki jih obiskovalci lahko opazujejo s petih opazovališč ob krožni učni poti. Želimo si, da bi obiskovalci na opazovališčih ob novih tablah še raje postali in se seznanili z njihovo vsebino. S tem pa je zadoščeno enemu od naših osnovnih ciljev oziroma poslanstev – ptice in naravo želimo približati ljudem.

Table so bile izdelane v okviru projekta »Natura Primorske«, ki ga delno sofinancira Evropska unija v okviru Programa pobude Skupnosti INTERREG IIIA Slovenija-Italija 2000–2006.

Ekipa Naravnega rezervata Škocjanski zatok

4// Fotografski natečaj - Fotografija meseca

Na društvu se na pobudo in v organizaciji ljubljanske sekcije začenja fotografski natečaj Fotografija meseca. K sodelovanju ste vabljeni vsi fotografi, ki slikate prostoživeče ptice!

Med prejetimi fotografijami bomo vsak mesec izbrali sliko meseca in še štiri fotografije, ki se bodo uvrstile v izbor. Na koncu leta bomo med uvrščenimi izbrali še sliko leta, katere avtor bo za nagrado prejel digitalni fotoaparat. Fotografije meseca bodo objavljene v Svetu ptic, na spletni strani društva pa bodo poleg teh tudi fotografije, ki bodo uvrščene v izbor.

Z namenom, da bi bilo sodelovanje zanimivo tako za izkušene fotografe kot tudi začetnike, smo predvideli tri težavnostne skupine fotografov in dodatno skupino za mlajše od 18 let. Avtorji izberejo skupino, v katero bodo uvrstili svoje fotografije, v posameznem mesecu pa lahko sodelujejo samo znotraj ene skupine. V naslednjem mesecu lahko seveda sodelujejo v drugi skupini. Tudi mladi lahko svoje fotografije uvrstijo v eno od treh težavnostnih skupin, a tu bodo obravnavani tako kot starejši fotografi.

V najtežji težavnostni skupini (skupina 1) je velikost fotografije omejena z vsaj 3.000 slikovnimi pikami po daljši stranici, pri drugih skupinah pa z vsaj 2.000 pikami po daljši stranici. Izjema so mladi, ki lahko tudi v prvi skupini sodelujejo z drugo dimenzijo.

V natečaj Fotografija meseca se bodo uvrstile vse fotografije, ki bodo prispale do zadnjega dne v tekočem mesecu na naslov **fotonatecaj.dopps@gmail.com**. Pred pošiljanjem preverite dimenzije fotografij! Fotografije pošiljajte v formatu JPG, s posameznim e-sporočilom pa prosimo ne presežite velikosti 10 MB. Prosimo, da fotografijo označite s podatki o avtorju, nazivom slike in kategorijo, v katero uvrščate svoje posnetke (1,2,3,ml). Primer: Janez Novak-vodomec na preži-1.

Natečaj Fotografija meseca se prične septembra 2008.

Za ljubljansko sekcijo

Vojko Havliček

→ Postanite član DOPPS, pridružite se nam!

Želite prispevati k ohranjanju našega naravnega bogastva in k povečanju družbene veljave varstvtpticinnarave?Mordaželite aktivno sodelovati v ornitoloških in naravovarstvenih projektih? Ali pa si želite le prijetne družbe z drugimi ljubitelji ptic in narave? Vse to vam prinaša članstvo v Društvu za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije.

Poleg že omenjenih možnosti se bostelahkobrezplačnoudeleževali številnih izobraževalnih izletov in predavanj širom Slovenije ter prejeli revijo Svet ptic, prvo slovensko poljudno revijo o pticah. Mogoče vas zanima strokovno delo in se boste odločili še za Acrocephalus.

Naše poslanstvo je varovanje ptic in njihovih habitatov. Tega uresničujemo s skupnimi močmi, zato je prav vsak posameznik pomemben člen verige, v kateri lahko pripomore k varstvu narave.

Svojo namero o včlanitvi sporočite na naš naslov: **DOPPS, p.p. 2990, 1001 Ljubljana, e-pošta: dopps@dopps.si ali nas pokličite na 01 / 426 58 75**. Poslali vam bomo pristopni paket. Postalni boste del organizacije, ki deluje v javnem interesu varstva narave in je partner svetovne zveze za varstvo ptic BirdLife International.

S tem boste storili uslugo pticam, naravi in nenazadnje tudi ljudem.

Internet, ki dela. In to hitro!

**NAJVEČJA
POKRITOST
SLOVENIJE**
z megabitnim
internetom

**Internet neomejeno
za samo 29 € / mesec.**

Izberite hiter mobilni internet, ki deluje! Paket **Internet neomejeno** je nov podatkovni paket, ki vam za **samo 29 € na mesec** omogoča **neomejeno uporabo** paketnega prenosa podatkov v Mobitelovem omrežju in **brežžičnem omrežju NeoWLAN**. Nadgrajeno Mobitelovo omrežje z **daleč največjo pokritostjo Slovenije** omogoča megabitne hitrosti prenosa **do 7,2 Mb/s**. Ne verjamete? Oglasite se v najbližjem Mobitelovem centru in se dogovorite za **brezplačen preizkus**.

Za uporabo širokopasovnega interneta je potreben ustrezen signal Mobitela ali tujih pogodbenih operaterjev ter ustrezna podatkovna naprava. Dejanska hitrost prenosa podatkov je odvisna od stanja omrežja, radijskih razmer in drugih dejavnikov na prenosni poti. V ceno mesečne naročnine za paket Internet neomejeno ni vključena pločevinka s podatkovno napravo. Cene vključujejo DDV.

WWW.MOBITEL.SI

*Najmočnejše vezi so tiste,
ki jih ne vidimo.*